

HET ZILVEREN FEEST VAN DEN HOOFDCURSUS.

Het verheugt ons den lezers van *De Militaire Spectator* den woordelijken inhoud te kunnen mededeelen van de feestrede, welke op Donderdag 1 Nov. jl., door den Luitenant-Kolonel van den Generalen Staf W. L. DE PETIT, ter gelegenheid van de feestelijke herdenking van het 25jarig bestaan van den hoofdcursus, in de Bovenkerk te Kampen werd uitgesproken.

De feestredenaar zeide het volgende :

M. H. de burgemeester!

Dames, Ingezetenen van Kampen, Directeur, Leeraren en Leerlingen van den Hoofdcursus, Kameraden van leger en schutterij, en Gij allen, die hier door uwe tegenwoordigheid van belangstelling getuigt in de inrichting van Militair Onderwijs waarvan wij het zilveren feest vieren, ik reken op uwe toegevendheid, bij de vervulling der taak, die de commissie van het feest gemeend heeft mij te moeten toevertrouwen.

Niet zonder aarzelen heb ik die aanvaard. Immers ik wist, dat ik hier mannen zou ontmoeten, oneindig beter daarvoor berekend; *mannen* als WELLAN, VAN DAM VAN ISSELT, WIERTZ, BROUWER en zooveel anderen — ik ga er van de besten voorbij —, die door een groot deel van hunne militaire loopbaan aan het verleden van onze hoofdcursussen verbonden zijn; *wier trouwe toewijding* en onvermoeid streven zooveel tot den steeds toenemenden bloei van die instelling bijdroegen, terwijl het mij slechts een luttel aantal jaren gegeven was aan dat streven een werkzaam aandeel te nemen.

Doch, indien ik mij alzo minder geroepen achtte hier als *feestredenaar* op te treden, U in den breede de *lotwisselingen te schetsen*, die de hoofdcursus in een kwart eeuw onderging, en U, met die volkomen bevoegdheid welke daartoe vereischt wordt, een *volledig en critisch overzicht* te leveren van de ontwikkelingsgeschiedenis van dien cursus, ik heb gemeend dat het op dit *eigenaardig militair* feest in de eerste plaats bij den spreker zou aankomen op het hart dat hij de instelling toedraagt, en in dit opzicht, was ik mij bewust bij niemand achter te staan.

Moge dan ook de *onvolkomenheid*, die mijne rede uit een *geschiedkundig oogpunt* hebben zal; het gemis dat gij daarin zult ontwaren aan *verrijkende paedagogische beschouwingen*, genade bij U vinden, terwille van de oprecht gemeente eenvoudige taal van den soldaat, die op een feest van soldaten spreekt.

Een feest van soldaten! Is het daarvoor wel het oogenblik, nu ginds, in 't verre oosten, de zoo talrijke versch gedolven groeven getuigen van een ongehoorde oorlogsramp, die ons trouw en dapper Indisch leger trof? *Mogen wij, de kameraden in het moederland*, wel jubelen, op het oogenblik dat daar zooveel geleden, zóó gestreden wordt? Mag hier wel feestwijn vloeien, te zelfder ure dat ginds zooveel kostbaar bloed stroomt.

O ja, volmondig ja, antwoorden wij op die vraag, die onwillekeurig uit ons krijgsmansgeweten oprijst.

Want het geldt hier geen banaal, geen wuft en doelloos feestvieren; het is een pieus herdenken van een verleden, waaraan ook zij, die strijdende makers ginds, door zooveel herinneringen verbonden zijn. *Het is een feest*, zooals wij soldaten ze vieren tot instandhouding juist van die *oude traditiën*, die den hechten grondslag vormen van de groote en onwrikbare kameraadschap, die ons allen met vasten band omsluit. *Een dier feesten*, die in de *gemoederen* onzer jeugdige kameraden *kiemen zaaien*, waaruit voor de toekomst weldadige vruchten wassen; *feesten*, die op de verbeelding van het jongere geslacht heilzaam werken, die ons kracht verzekeren voor later, kracht die noodig is om op den duur gevallen wapenbroeders en hoon aan de vlag te wreken.

En evenals de krijgsmuziek hare opwekkendste toonen doet hooren, als de laatste hulde aan een afgestorven makker is gebracht, evenzo moogt gij veilig hier uw *militair familiefeest* vieren, na aan uwe op het veld van eer gevallen kameraden van verre den laatsten weemoedigen groet te hebben gebracht, zooals ik hiermede uit uw aller naam immers doe.

Zonder — zooals ik zoeven zeide — af te dalen tot in al de *details der lotwisselingen*, die de hoofdcursus in een kwart eeuw doorliep, moeten wij in dezen stond toch een enkele terugblik werpen op het verleden. *Ik moet u*, geachte hoorders, daarbij een oogenblik doen verwijlen in den tijd, die de oprichting der hoofdcursussen voorafging. *Het was in die dagen* met het militair onderwijs bij de korpsen van het leger in het algemeen treurig gesteld. *De opleiding tot officier* in de gelederen liet zooveel te *wenschen* over, dat toenmaals slechts zij, die langs den weg der Kon. Mil. Academie de epaulet verwierven, in de oogen van het groote publiek niet alleen, maar zelfs in het leger voor wetenschappelijk gevormde mannen doorgingen. *De meerdere of mindere zorg aan de regimentscursussen besteed*, de *regeling* van het dáár gegeven onderwijs, de *hulpmiddelen*, zij hingen grootendeels af van de persoonlijkheid van den korpschef; en helaas in die dagen, waren er

onder die chefs nog te vinden, die met de wetenschap op niet al te besten voet stonden; militairen van een verouderd regime, die de meening waren toegedaan, dat voor den goeden troepenofficier de wetenschap maar een overtollige weelde is, die praktische bruikbaarheid uitsluit; dat een *subaltern* troepenofficier, bijv. wat zijn wiskundige kennis betreft, al heel goed kan volstaan met wat er noodig is, om de geheimen eener menage-rekening te ontcijferen; en *die geloofden*, dat men aan *stijl* en *letterkundige ontwikkeling* genoeg had, als men een behoorlijk dienstrapport kan opstellen, en wat kennis van vreemde talen betrof, maar de banale Fransche termen wist te gebruiken, die na 1830 schering en inslag waren gebleven in onze militaire terminologie.

Tegenover de overdrijving, waarmede toen *algemeen* de van de Academie herkomstige officier als een geleerde werd getaxeerd, stond de niet minder groote overdrijving, dat de uit *de gelederen gevormde* officier in de practijk zoover boven zijn Academischen kameraad uitblonk. *Een overdrijving*, die helaas maar al te dikwerf ten nadeele van het leger, tot minder gelukkige keuze van officieren voor bijzondere dienstverrichtingen aanleiding gaf en die tevens een betreurenswaardig klassenverschil, in de rijen van ons officierskorps, sanctioneerde.

Het was inderdaad een mistroostige tijd voor den flinken ijverigen intelligenten jongen onderofficier, die in die dagen in de gelederen een officiersplaats moest veroveren.

Wat een wilskracht, wat een inspanning, hoeveel eigen studie, dikwerf zonder bevoegde voorlichting, waren er niet noodig om, te midden van het rumoer en de beslommeringen van den dienst, zich de hoeveelheid wetenschap eigen te maken die voor het examen werd vereischt. *De verlichte, humane* chef gaf hier vrijheden in den dienst en nam voor de studie bevorderlijke maatregelen, waar ginds de minder met den tijd meegaande den cursus eigenlijk maar als een lastige bijzaak beschouwde. *In bedompte, vunzige* kazernelokalen, bij den benauwenden walm van onvoldoend verlichtende lampen en rookende potkachels, vermoeid van de dagelijkse diensten, moest de jonge aspirant-officier zich bij zijne studie maar redden met de zeer *gebrekkige hulpmiddelen*, die hem ten dienste stonden: *wat oude leercursussen* en enkele *dictaten*, die soms reeds jaren achtereen van hand tot hand gegaan waren en niet zelden door gemakzuchtige instructeurs, zonder veel commentaar of toelichting, maar als recepten werden gegeven. 't Was al wel als de zoogenaamde studielokalen met enkele zeer primitieve wetenschappelijke attributen prijken; een enkele kaart, verouderd, bevuild, schier onleesbaar; een globe, die met haar doorgaans naïef rechtstandige as nog de beste diensten bewees als »rollebol" in de oogenblikken van kameraadschappelijke ontspanning; hier en daar een zakbousole, die haar naam vooral eer aandeed omdat zij buiten den zak toch niet te gebruiken was, een paar kartonnen vestingfronten van VAUBAN, een bord, alsmede

eenige kreupele tafels en banken, ziedaar de »unheimische» omgeving, waarin destijds de jonge onderofficier zijn studie-uren moest doorbrengen.

O! daar waren uitzonderingen, zooals die op aarde op alles zijn. *Wij hebben ze gekend* en zouden ze kunnen noemen, èn chefs van korpsen èn instructeurs van cursussen, die met een open oog en een goed hart, over de wetenschappelijke opleiding bij de korpsen waakten, die door hunne toewijding en hunne persoonlijke talenten nog veel goed maakten van de schromelijke tekortkomingen van den Staat op dit gebied. *Maar toch*, over het algemeen was de toestand treurig. En zoo desniettemin het leger zich thans nog mag verheugen in het bezit van tal van hoogst verdienstelijke en wetenschappelijke officieren, uit dien tijd voortgesproten, en zoo daarmede ook hier wederom bewezen wordt: »que tant vaut l'homme, tant vaut l'institution;» *hoeveel jonge veel belovende mannen*, hebben destijds in de militaire loopbaan niet schipbreuk geleden, dewijl het hun, bij overigens genoegzame gaven, ontbrak aan wilskracht om, bij zoo weinig aanmoediging, zoo onvoldoende hulp en toezicht, de velerlei verleidingen te weerstaan, die van eigen studie terughielden.

Doch daar brak Goddank in 1869 de dageraad van een beteren toestand voor het militair onderwijs aan. Bij Ministerieele aanschrijving van den 16den Maart van dat jaar P en MZ, N°. 73, werd de oprichting bevolen van twee cursussen — in verschillende latere aanschrijvingen als »hoofdcursussen» betiteld — bij het 2de regiment infanterie te *Maastricht* en bij het 5de regiment infanterie te 's *Hertogenbosch*, ter vervanging van de opgeheven 1ste klasse cursus bij de verschillende regimenten. De wetenschappelijke cursus bij het instructie-bataillon bleef echter gehandhaafd.

Die wetenschappelijke cursus hier, te *Kampen*, had zich altijd in menig opzicht bijzonder gunstig onderscheiden, zóó zelfs dat het destijds als een voorrecht goldt, voor den bij het *instructie bataillon* in dienst getreden volontair, indien hij zijne geheele verdere opleiding, tot officier, hier mocht blijven ontvangen. Dat lag aan verschillende oorzaken: *minder tijdroovende en vermoeiende diensten* dan bij het regiment; *minder verleiding* dan in zoo menig garnizoen; geen voor de studie *nadeelig contact* met den eigenlijken trouwier-onderofficier; *maar vooral* reeds toen betere *inrichting* van *studielokalen* en meerdere hulpmiddelen. *En daarbij* waren de opvolgende commandanten van het instructie-bataillon, doorgaans hoofdofficieren van meer dan gewone begaafdheden, van wie geen achteloosheid op het stuk van de wetenschappelijke vorming van toekomstige officieren te vreezen was.

Ik behoef hier slechts te herinneren aan een man als *KEMPEES*, wiens naam ik in deze stad en bij deze gelegenheid wel mag noemen, zonder aan vele andere verdienstelijke voorgangers en opvolgers te kort te doen, omdat het bijna niet mogelijk is in ons leger over opleiding en opvoeding van toekomstige officieren te spreken, zonder dat het beeld van dien rechtschapen,

waardigen soldaat, die tevens een zoo voorbeeldig leermeester was, uit het verleden voor ons opdoemt.

Gij allen, kameraden, die even als ik het voorrecht had, de eerste jaren van uwe loopbaan aan de leiding van dien man toevertrouwd geweest te zijn, gij zult het zeker niet misprijzen, indien ik in deze ure en op deze plaats nog eens met piëteit zijn naam bij u in herinnering breng.

Alzoo te Maastricht en te 's Bosch, werden in '69 de eerste hoofdcursussen opgericht.

Vergeef het mij, zoo ik dien Maastrichtschen cursus hier met voorliefde herdenk. Daaraan toch zijn mijne persoonlijke herinneringen uit het verleden van de hoofdcursussen verbonden.

Wat al schimmen, uit een nu reeds ver vervlogen tijd, trekken niet voorbij de oogen van mijn geest, als ik aan dien Maastrichtschen cursus terugdenk.

*Wat is er geworden van de vele jonge mannen, die ik dáár tot leerlingen had. Sommigen hunner, die in ons Indisch leger hunne officiersloopbaan aanvingen, zijn hunnen vroegeren leermeester in de hiërarchieke baan al vrij dicht op de hielen gekomen; ja er zijn er onder die hem in oorlogservaring al ver vooruit zijn, wier borst nu versierd is met het kruis waarvoor die leermeester zich eerbiedig buigt. Anderen hebben, in het leger hier te lande, als officier gehouden wat zij toen beloofden. *Helaas, er zijn er ook, die ons reeds voorgegaan zijn op den geheimzinnigen weg, dien wij eens allen gaan; jeugdige mannen, wier veel belovende levensmorgen geen avond had; sommigen hunner gevallen tot 's lands heil en eer; enkelen ook ondergegaan in dien levensstrijd, die ook zijn offers eischt en waarvoor niet een ieder even goed gewapend in het strijdperk treedt, die de wereld dood kneep zooals zij dat de studenten van PIET PAALTJES deed.**

Maar allen, ze staan mij op dit oogenblik voor den geest bij het herdenken van dien Maastrichtschen cursus.

O! 't was ook nog maar een vrij primitieve wetenschappelijke inrichting. Wij moesten ons behelpen in een somber bijgebouwtje van de oude St. Pieterskazerne, een voormalig klooster, en we waren nog van zoo weinig voorzien, wat aan redelijke eischen voor zulk een inrichting beantwoordt.

Maar, niet waar oud-leerlingen van dien cursus — als het gebouw, de gansche omgeving ook al somber waren, wij waren het toen niet, en als het ons al te eng werd tusschen de grijze kloostermuren, dan togen wij 't vrije veld in, daar buiten in die tot ruimer denken opwekkende, romantisch schoone natuur, die Maastricht omgeeft, en kozen haar tot een leerzaal, die ons meermalen voor het onderwijs in militaire vakken een gelegenheid bood, schooner dan het rijkst voorzien gebouw.

Oud-leerlingen van den hoofdcursus te Maastricht, na een kwart eeuw, wordt gij allen hier openlijk herdacht door uwen toenmaligen leermeester, die slechts goede herinneringen aan u heeft bewaard.

De *Maastrichtsche cursus* had slechts een kortstondig leven. Bij aanschrijving van het Departement van Oorlog van den 15den Juni 1877, N°. 25, werd bevolen, dat op 1 Juli van dat jaar de hoofdcursus zou opgeheven worden.

Te beginnen met dien datum, werden adspirant-officieren van de infanterieregimenten ook bij den cursus van het instructie-bataillon gedetacheerd, waardoor dus feitelijk eerst toen te *Kampen* de *hoofdcursus* is ontstaan.

Reeds drie jaren later trad eene eerste reorganisatie in, toen bij Kon. besl. van 12 April 1880, N°. 32, een nieuw »Voorschrift tot regeling der opleiding van onderofficieren tot den rang van 2de luitenant der infanterie en van 2de luitenant-kwartiermeester» werd vastgesteld, en waarbij o. a. werd bepaald dat de cursus voor de cavalerie op 1 October 1881 zou worden opgeheven. *Als overgangsmaatregel* werden de volontairs der cavalerie in 1880 en 1881, voor hunne verdere opleiding, bij den hoofdcursus te 's Bosch gedetacheerd. *Bij dit Kon. besl.* werden de hoofdcursussen te *Kampen* en te 's *Bosch* gehandhaafd en de opleiding van luitenant-kwartiermeester aan die cursussen zoowel voor hier te lande, als voor het leger in Nederlandsch Indië beter geregeld. *Het leerplan* werd uitgebreid en over twee studie jaren verdeeld; *de Hoogduitsche taal* werd, naast de Fransche, als verplicht leervak op het studieprogramma gebracht; *bepalingen* werden gemaakt, die aan het *overgangsexamen* het karakter van een *schoolexamen* gaven; terwijl ook de *toelating* tot den hoofdcursus afhankelijk werd gesteld van een zoo noodig, *vergelijkend examen*, af te nemen door eene daartoe jaarlijks door den Minister van Oorlog te *benoemen commissie*. Deze examens zouden afwisselend te *Kampen* en te 's *Bosch* plaats hebben.

Bij elken hoofdcursus werd een kapitein belast met de leiding en het toezicht, die tevens als onderwijzer in enkele vakken optrad.

Van dit oogenblik af teekent zich de veiligere weg, waarop de *vorming* van ons *officiërskader* zich voortaan zou bewegen.

Het is hier niet de plaats, noch het oogenblik om critiek uit te spreken over de *verschillende regeeringsdaden*, die men in de geschiedenis van de cursusser heeft op te teekenen en ik acht mij daartoe ook niet genoeg bevoegd. *Een zaak* echter wensch ik hier openlijk te betreuren, en dat is *de volstreckte opheffing*, die van toen af in ons leger plaats had, van iedere andere gelegenheid dan de Militaire Academie, om bij het wapen der cavalerie den officiersrang te verwerven. *Waar bij* andere wapens nog andere wegen openbleven, was het daar wel billijk en goed gezien — zoo vraag ik mij af — dat die gesloten werden juist voor een *wapensoort*, waarbij, althans voor den *subalternen officier*, *practische bruikbaarheid*, *natuurlijke aanleg*, *hartstochtelijke voorliefde* zoozeer op den voorgrond treden en waar eenige *tekortkoming* aan zuiver wetenschappelijke bekwaamheden eerder dan elders kan worden opgewogen door *physieke gaven* en dien eigenaardigen *ruitermoed*, die nog al

eens het deel zijn van jonge mannen, herkomstig uit een kaste, die men zoo gaarne in de gelederen van het leger behoudt, maar die nu juist niet altijd de ijverigste studiemannen levert.

Ik zeide zoeven, dat van dit oogenblik af de hoofdcursussen den breeden koninklijken weg op gingen, die hen steeds in *beteekenis* en *vruchtbaarheid* zou verheffen. *Wie aan die weldadige* richting vooral zooveel bijdroegen, ze zijn hier aanwezig, mijn oude Academie-kameraden VAN DAM VAN ISSELT en WIERTZ, en zeker komt hun een leeuwenaandeel toe van het succes dat hun streven bereikte om ook het militair onderwijs meer in overeenstemming te brengen met den eisch der tijden, met den *modernem toestand*, waarin het algemeen Staatsonderwijs reeds was getreden.

VAN DAM VAN ISSELT en WIERTZ, — beiden reeds toenmaals de rechte mannen op de rechte plaatsen — gij weet het, nergens minder dan bij ons behoort het te huis elkanders verdiensten openlijk op te hemelen; maar vandaag toch zou algeheele onthouding op dit stuk ondankbaarheid zijn.

O! ik weet wel, daarbuiten hebben er aan het groote raderwerk van ons leger *hoogere machinisten* gezeten, die u steunden, die een welwillend oor leenden aan uwe vertoogen, *die tot heil* van ons later officierskorps, — dus van de natie — destijds ons militair onderwijs beheerschten; *doch die behoef ik* hier niet te noemen, die *hooggeplaatste staatsdienaren* hebben mijne hulde hier niet noodig. *Ik wensch* op deze plaats slechts het niet genoeg te waardeeren *initiatief* van die intelligente en volhardende lagergeplaatsten te herdenken, die in de werkplaats zelve hebben mede gearbeid.

Het is tengevolge van het laatstelijk door mij geciteerde Kon. besl., dat mij het voorrecht werd geschonken, na zooveel jaren, weer eens in directe aanraking met den hoofdcursus te komen, in de hoedanigheid van voorzitter van de examencommissie tot toelating, welke functiën ik twee jaren achtereen te 's *Bosch* en het derde jaar te *Kampen* te vervullen had. Ook aan die samenwerking met directeur en leeraren van den hoofdcursus denk ik met genoegen terug, al was dan ook aan die taak een mistroostig werk verbonden, namelijk de noodzakelijkheid om, tengevolge van de groote concurrentie, zoovele aspiranten te moeten afwijzen, waaronder er niet zelden voorkwamen wier loopbaan daarmede voor goed was afgesneden. Dat beulenwerk zal in de toekomst — dank zij ook de jongste hervorming van de regimentscursussen — gelukkig minder worden.

Een tweede reorganisatie bracht het Kon. besl. van 28 October 1882, waarbij andermaal een gewijzigd »Voorschrift tot regeling der opleiding van onderofficieren tot den rang van 2de luitenant der infanterie en van 2de luitenant-kwartiermeester» werd ingevoerd.

De *leerlingen* van de beide hoofdcursussen werden daarbij in twee *afzonderlijke compagnieën* ingedeeld, die *zelfstandige onderdeelen* zouden vormen,

respectievelijk van het instructie-bataillon en van het infanteriekorps te 's Bosch in garnizoen. *Het bevel* over elk dier compagnieën werd opgedragen aan een kapitein, tevens directeur van den hoofdcursus; terwijl die hoofdcursussen, wat het onderwijs aangaat, werden gesteld onder het toezicht van den inspecteur van het militair onderwijs.

Zoo waren dan de beide hoofdcursussen een nieuwe phase ingetreden en vormden zij van nu af twee militaire inrichtingen, die buiten kneliend verband met eenig troepenkorps, ieder haar eigen weg konden opgaan, zich vrijelijk ontwikkelen, en wier hoofden, in alles wat de hoofdzaak — de wetenschappelijke opleiding der leerlingen — betref, niet meer werden gebonden door eenige directe inmenging van daarbuiten staande chefs, die slechts verlamdend op hun initiatief en prestige kon werken.

In al de jaren, waarin die toestand bestendig bleef, hebben de beide cursussen gewedijverd in vooruitgang en scheen hun bestaan volkomen te beantwoorden aan het voorgestelde doel. Althans de uitkomsten, die het onderwijs der aldus evenwijdig werkende inrichtingen aanwees, waren doorgaans identiek, en er waren geen gronden in den gang der zaken zelve te vinden, om de reden van bestaan van den eenen cursus boven die van den anderen te stellen.

Doch 't was te voorzien, dat te eeniger tijd een fusie der beide hoofdcursussen zou volgen. Immers versnippering van intellectuele en materiele krachten is op dit gebied op den duur niet te handhaven. De wenschelijkheid van eenheid in de opleiding en van gelijke bedeeeling van hulpmiddelen moest de regeering wel eenmaal nopen tot een samensmelten der beide inrichtingen; en zoo werden zij dan ook, als een gevolg van het tot stand komen der wet van 21 Juli 1890 tot regeling van het militair onderwijs bij de landmacht, op 1 October 1890 te Kampen vereenigd en had geleidelijk de invoering van een geheel nieuwe regeling plaats. Met de speciale opleiding van leerlingen, die zich voor den dienst in Oost-Indië wenschten te bekwamen, werd een aanvang gemaakt; de Maleische taal alsmede de landen volkenkunde voor Nederlandsch Indië werden voor hen op het leerplan gebracht, evenals de Engelsche taal voor den adspirant kwartiermeester bij het Oost Indisch leger.

Was reeds vroeger een luitenant-kwartiermeester van het Oost-Indische leger bij den hoofdcursus te Kampen gedetacheerd geweest tot het geven van onderwijs in de Indische administratie, thans werden ook luitenants der infanterie van dat leger bij den hoofdcursus geplaatst, meer bepaald tot het geven van onderwijs in de militaire vakken, zooals: versterkingskunst, tactiek, militair recht, topographisch teekenen, enz., die met de voor Indië bestemde adspiranten meer overeenkomstig de eigenaardigheden van een koloniaal leger en een tropisch land moesten worden behandeld.

Wij zullen hier niet nagaan, welke beweegredenen bij de regeering den doorslag gaven, dat als concentratiepunt der beide hoofdcursussen

Kampen en niet 's *Bosch* gekozen werd; niet onderzoeken of bij die keuze ook oorzaken, buiten het innerlijk wezen van de zaak gelegen, het zwaarst hebben gewogen.

Zeker is het, dat aan de toenmalige Bossche inrichting van staatswege al heel wat zorg was besteed *en zij geacht kon worden*, wat *installatie* en hulpmiddelen betrof, niet bij hare Kampensche zuster achter te staan. *Het eigenaardige type* van het toenmalige cursusemplacement te 's Bosch, de *afgezonderde ligging*, zoo buiten iedere hinderlijke gemeenschap met de stad; de *stille* en in den zomer *liefelijke* plek, waar de oude citadel met haren gordel van hoogen boomen is gelegen; *die vrije, rustige* omgeving, die, dank zij de zorg van den directeur, een zoo vriendelijk aanzien had gekregen, ze noodigde tot studie en ernstig overdenken uit, ze was er als voor geschapen. Leeraren en leerlingen van dien Bosschen cursus, gij zult zeker ook wel dien indruk van de oude citadel hebben bewaard. *Wel is waar* kwam het gebouw in menig opzicht aan de nieuwste eischen van een inrichting voor onderwijs nog te kort, doch er was daarin toch in die mate tegemoet gekomen, dat men veilig zonder blozen aan iederen vreemde die militaire inrichting kon laten zien. Zeker is het in elk geval, dat zij zich oneindig beter leende tot het doel, waarvoor zij ten koste van niet geringe financieele offers was in 't leven geroepen, dan tot het onder dak brengen van een luttel meer garnizoen, waarmede Brabants hoofdplaats in ruil van den cursus werd verrijkt.

Doch om 't even, 't zij dan te 's Bosch of te Kampen, de concentratie was een weldaad. *Niets toch werkt minder voordeelig* in de opleiding tot officier dan te veel *verschillende plaatsen van herkomst*.

Is het al een slechte legeroeconomie om *materieele* middelen en vooral *paedagogische krachten* te versnipperen, *daaraan paart zich* nog het nadeel dat de *officieren*, langs verschillende wegen gerecruteerd, bij hun *intreden in het officierskorps*, dien *hechten band* van vriendschap en onderling vertrouwen missen, die vooral in de herinnering aan te samen gedeeld lief en leed op de schoolbanken zijn wortels heeft! *O zeker!* opgenomen in onze groote militaire familie, vormen zich later gelukkig van lieverlede nieuwe kameraadschappelijke banden, doch geen zijn er zoo sterk, als die, welke geklonken zijn in den aan illusiën zoo rijken tijd der studiejaren. Dat is in 't algemeen in het leven zoo, maar bij ons, die in critieke tijden elkander zoo zeer noodig hebben, is die waarheid nog van hooger beteekenis dan in de algemeene maatschappij.

Daarom juichen wij dat besluit van 1890 ten zeerste toe, maar niet *minder ook* in zijne strekking, ten aanzien van de voor den dienst in *de koloniën* bestemde adspirant-officieren. *Wel was de tijd* reeds lang voorbij, dat tusschen het leger in de overzeesche bezittingen en dat in het moederland

schier geen ander verband bestond als *hetzelfde vaandel, wel leefden* die beide legers al sinds lang minder vreemd aan elkander, *maar al wat strekken kon* om, niet alleen op de Militaire Academie maar ook in de gelederen, de aspirant-officieren voor Oost-Indie *op te leiden* in de bijzondere *richting*, die de koloniale dienst eischt, ten einde hen beter voor te bereiden voor de *eigenaardige taak*, die hen ginds wacht, moest op hunne *dadelijke bruikbaarheid* voordeelig werken. En dat die opleiding daartoe ten deele in handen werd gelegd van mannen, die uit eigen ervaring van den tropischen dienst kunnen spreken, is zoo rationeel, dat het eigenlijk slechts verwondering kan wekken, dat daartoe eerst in deze dagen werd overgegaan.

En zoo zijn wij dan genaderd tot het regime waaronder thans de hoofdcursus leeft, d. i. het bij Kon. besl. van 22 September 1892 vastgesteld reglement en het daarop gevolgd »Voorschrift voor den hoofdcursus bij de beschikking van den Minister van Oorlog van 23 September 1892, IIde Afd., N°. 57, en van den Minister van Koloniën van 27 September LC¹⁸.

Het *leerplan* werd daarbij voor de beide studiejaren nauwkeurig omschreven, *de eischen* van toelating werden verzwaard, terwijl aan het examen meer het karakter van een schoolexamen werd gegeven. Ook *het paardrijden* werd op het leerplan van het oudste studiejaar gebracht; een niet genoeg te waardeeren weldaad voor de aanstaande jonge officieren.

Gelijktijdig was in Oost-Indië de bestemming der Militaire School te *Meester Cornelis* in dien zin gewijzigd, dat dáár in de toekomst alleen aspiranten voor den hoofdcursus en niet meer voor het officiersexamen werden opgeleid, dientengevolge bevinden zich onder de tegenwoordige leerlingen van het 1ste studiejaar reeds 6 onderofficieren van de infanterie Oost-Indië, die ginds met goed gevolg het examen voor den hoofdcursus hebben afgelegd.

Dit jaar nemen 109 onderofficieren aan de lessen deel, voorwaar een verblijvend cijfer. Hieronder bevinden zich:

voor de	infanterie	hier te lande	in het 1ste studiejaar	23;
»	»	»	» » » » 2de	» 16;
»	»	administratie	» » » » 1ste	» 7;
»	»	»	» » » » 2de	» 11;
»	»	infanterie Oost-Indie	» » 1ste	» 23;
»	»	»	» » 2de	» 19;
»	»	administratie Oost-Indië	» » 1ste	» 3;
»	»	»	» » 2de	» 7.

Het onderwijs is thans toevertrouwd aan één majoor-directeur, 1 kapitein, 6 luitenants der infanterie en 1 luitenant-kwartiermeester hier te lande, alsook aan 2 luitenants der infanterie en 1 luitenant-kwartiermeester van het Oost-Indisch leger;

voorts zijn bij den hoofdcursus werkzaam: 2 vaste burgerleeraren voor

het onderwijs in de talen en 3 tijdelijke burgerleeraren voor dat in de natuur- en scheikunde, de warenkennis en het boekhouden.

Directeur, militaire en burgerleeraren van den tegenwoordigen hoofdcursus, tot u behoef ik hier wel niets te zeggen. Men kent den boom aan zijne vruchten. Wat gij aan het leger reeds hebt afgeleverd bewijst genoeg, wie gij zijt en hoe gij allen uwen plicht jegens den Staat begrijpt.

Evenmin acht ik mij hier geroepen, nog in 't bijzonder de verdiensten *te releveeren* van de hoofden van ons legerbestuur en van de hoogere militaire autoriteiten, die den hoofdcursus hebben verheven tot het standpunt waarop hij zich thans bevindt. De *dank der natie* is immers in de geschiedenis verzekerd aan de regeering, die waakt over de instandhouding van het officierskorps als een deugdelijke, betrouwbare kern des legers, evenals de *vloek der natie* de regeering treft, die dien kern verwaarloost en niet ieder verschijnsel met een nauwlettend oog gadeslaat, dat de waarde van dit korps dreigt te doen dalen.

Maar wel tot U, onderofficieren, leerlingen van den hoofdcursus, gevoel ik mij gedrongen nog een woord te spreken. *Het zal kort* zijn, maar toch hoop ik, dat het tot uw gemoed zal doordringen, zoodat gij het u wellicht later nog herinneren zult.

Weest erkentelijk voor de zorg aan uwe opleiding besteed; bedenkt hoe gij in alle opzichten hier in oneindig gunstiger toestand verkeert dan uwe voorgangers. *Gij weet het*, boven de poort van den hoofdcursus kan veilig gegrift worden: »Gij die hier zijt binnengetreden, voor U staat de weg open.» En eenmaal officier geworden, kunt gij gerust trots zijn op uwe herkomst uit deze inrichting.

Sommigen uwer zullen *in onze koloniën*, wie weet hoe spoedig al, aan den Staat de *zwaarste rente* hebben te betalen, voor wat hij aan U besteedde. Gij zult dien *wissel* betalen met uw bloed, zonder aarzelen, zooals zoovelen dat vóór U gedaan hebben.

En gij, die hier in het moederland blijft, wie kan U verzekeren, dat ook U die wissel niet al spoedig zal worden voorgehouden. Zult gij, evenals wij tot nu toe deden, uwe soldatenloopbaan alleen in vredesdiensten doorbrengen? *Het is voor het vaderland te hopen*, maar. . . . of 't ook te verwachten is. *Er zijn evenwel nog andere zware proeven*, die het leger van den Staat kan af te leggen krijgen, dan alleen het *handhaven* onzer rechten tegenover den vreemde. Maar *buitendien*, al blijve ook uw sabel in de scheede, er wacht U in de moderne maatschappij een *verheven roeping*, een *dankbaar werk*.

Nienand meer dan de officier, die zich die roeping bewust is, kan *heilzamer invloed* oefenen op de zedelijke ontwikkeling van het volk; er meer toe *bijdragen*, om de *mindere standen* zich te leeren verzoenen met hun bescheiden deel in welvaart en weelde. *Immers de schoolmeester, de geestelijke*

van elke gezindte, hij krijgt van de massa der mannelijke bevolking er slechts weinigen op te voeden en te leiden. *Gij ziet ze jaar in jaar uit succesievelijk tot U komen; helaas nog altijd juist van de proletariërs het meest. Welnu, door uw voorbeeld, door uwe toewijding en uw geduld kunt gij veel goed maken in de moeilijke klassenverhoudingen van onzen tijd. Door U kunnen en moeten die minder ontwikkelden een anderen, een beteren dunk krijgen van de hoogere standen, dan dien zij soms van huis medebrachten. Het leger is in onze dagen niet alleen de school voor den oorlog, maar ook de school voor den maatschappelijken vrede. O! toekomstige officieren, gij weet niet hoeveel gij er later toe kunt bijdragen, om van ons dierbaar land gevaren af te weren, niet minder te duchten dan de oorlog.*

Laat dat bewustzijn dan ook uw latere handelingen als officier kenmerken.

En wat uwe eigen loopbaan betreft, denk er aan, ook bij ons in de rechte lijn de kortste afstand tusschen twee punten; 't beginpunt uwer officiersloopbaan en den hoogst te bereiken rang. De rechte lijn — gij verstaat mij wel niet waar — niet de zijwegen, hoe verleidelijk ze soms schijnen.

En die rechte lijn is ook de zuiverste weg, waarop ge U 't minst bemodderen zult — waarop ge later het gemakkelijkst omziet.

En thans *geachte* toehoorders, heb ik reeds te veel van uw geduld geëischt. *Nu niet langer gepraat, maar feest gevierd met een gerust geweten dat het zoo zijn mag. Laat geheel Kampen, laat de hoofdcursus, laten wij allen, die hier te zamen zijn gekomen om dit zilveren feest te vieren, ons veilig overgeven aan de opwellingen van vreugde en geestdrift over die gebeurtenis. Wij doen het immers met twee namen op de lippen, die ons uit het hart komen: »het Vaderland en onze Koninginnen.»*

Een stormachtige hulde beloonde den begaafden spreker voor zijne schoone, met warmte uitgesproken rede. Ons rest een woord van hartelijken dank voor de welwillendheid, waarmede hij aan ons verzoek — zijne schoone woorden in dit tijdschrift te mogen opnemen — heeft willen voldoen.

De Redactie.

Breda, 2 November 1894.

De Marine-begrooting voor 1895.

In onderscheiding van vroegere marine-begrootingen is het een aangename taak deze te bespreken, wegens de vele lichtpunten, die er in voorkomen.

Vooreerst toch werd een lager eindcijfer dan bij de vorige begrooting verkregen van niet minder dan *f*207.648, en dat terwijl niet alleen de defensieschepen van 's Ministers voorganger voltooid, maar ook gelden aangevraagd worden voor den eersten termijn van *drie* nieuwe schepen van een voor Nederland geheel nieuwe type, die nagenoeg evenveel zullen kosten als gezegde defensie-schepen. Bovendien bestaat het plan, dat nog dit jaar in uitvoering zal komen, veel schepen te laten varen en in dienst te houden. De Minister is namelijk voornemens drie kruisers 1ste klasse elk najaar naar Indië te zenden, ter aflossing van officieren en bemanning, en het defensiematerieel, dat 's zomers in dienst was, ook 's winters in dienst te houden, ten einde beter voorbereid te zijn op alle mogelijke eventualiteiten, den schepelingen beter logies, enz., te verschaffen dan hun op de wachtschepen gegeven kan worden, en hen meer in activiteit te doen zijn.

Ten tweede zullen de defensie-schepen van den vorigen Minister, die bestemd waren om òn in Indië òn in Holland op te treden en in den algemeenen dienst te voorzien, de bepaalde bestemming krijgen *alleen* voor de verdediging van Holland te dienen (speciaal de stelling van den Helder), een maatregel die alle toejuiching verdient, zeker op algemeene sympathie kan rekenen en waarmede tevens aan het halfslachtig bestaan van deze schepen een einde is gemaakt.

Ten derde werden er eenige bezuinigingen ingevoerd, die reeds lang hadden dienen te geschieden, o. a. het hebben van niet meer vlagofficieren dan bepaald noodig is, *vier* in plaats van *zes*, en evenzoo van *drie* dirigerende officieren van gezondheid 2de klasse in plaats van *vier*. Voor beide rangen toch zijn niet meer dan respectievelijk *vier* en *drie* in doorgaande activiteit, de organisatie laat de voorgestelde regeling toe, en zij is nuttig daar de overigen steeds nonactief moesten blijven, of wel er bezigheid, commissiën, enz., voor hen moest worden gezocht.

Een belangrijke bezuiniging werd verkregen door f 65.000 minder uit te trekken aan transportkosten voor officieren en minderen, die niet meer met particuliere gelegenheid naar de koloniën en terug zullen worden vervoerd, maar zooals gezegd, grootendeels met de eigen schepen zullen reizen. Door dezen maatregel hoopt de Minister den goeden geest bij de marine ten zeerste te bevorderen, iets wat n. o. b. m. buiten quaestie is, zoo deze verwisselingen tevens dienstbaar worden gemaakt om, zij het ook kort, eenige vreemde havens op de route aan te doen; een zaak die de jeugdige en ook de meer in leeftijd gevorderde schepelingen ontegenzeggelijk frisch houdt en als *revival* voor deprimeerende Atjeh-blokkades en den toch altijd eenigszins saaien binnenlandschen dienst zal kunnen strekken. Door dat verminderen van de transporten per *steamer* zal tevens belangrijk minder aan hooge zee-traktementen gedurende dien korten overtocht aan de officieren behoeven te worden betaald; trouwens blijkens de verordeningen voor de K. N. Z. (aanvullingsbladen) werden die traktementen reeds aanzienlijk verlaagd en gebracht van 1000, 800, 600, 400 en 300 gulden, voor de verschillende rangen (en bij overvoer naar Oost-Indië) op 500 en 450, 350, 250, 175, 125 en 100 gulden; evenzoo onderging het zeetraktement voor transport naar de West een analoge reductie.

Ten vierde werd in principe aangenomen, de hoofdofficieren werkzaam aan het Departement niet hooger te salarieeren dan de hoogste hoofd-ambtenaar, de secretaris generaal, gedaan wordt, zegge: met f 5000. Verder werden de inspecteurs van artillerie en stoomvaartdienst eervol afgevoerd uit het korps zee-officieren en voor vast aan hun werkkring verbonden, volgens het zeer juiste inzicht, dat deze hoofdofficieren door hun langdurigen dienst *buiten* de eigenlijke marine niet meer geacht kunnen worden, geschikt te blijven èn voor den gewonen dienst èn voor hunne inspectie met den aanleve van die. Over beide boegen, in vredestijd en zeer zeker in *oorlogstijd*, als wanneer men zich een inspecteur over eenigen tak van dienst niet beter werkzaam dan aan den wal kan denken, is er dus met deze regeling gewonnen. En wanneer nu de kortelings in functie getreden inspecteur van het *torpedowezen* over eenige jaren bewezen zal hebben daar recht op zijn plaats te zijn, is het te hopen, dat ook hij bestendig worde. Mocht een dergelijke carrière echter niet in zijn bedoeling liggen, dan zou het alleszins ook in het belang van den dienst zijn, dat hij bijtijds van zijn voornemen kennis gaf, opdat een ander, die wel genegen was zijn loopbaan aan het Departement te eindigen, zou kunnen worden benoemd. Dat er geen bezwaar is om den inspecteurs mettertijd den titulairen rang van schout-bij-nacht te geven, evenals de inspecteur van het loodswezen dien heeft, spreekt vanzelf.

Ten vijfde werd dit jaar een billijkheidsmaatregel getroffen, die ook niets dan lof verdient. Na slechts een vier- of vijftal jaren officier van gezondheid 2de klasse geweest te zijn, werd tot heden bij den geneeskundigen dienst

promotie gemaakt tot officier van gezondheid 1ste klasse, waarbij de zee-officieren en officieren van administratie — de *ranggenooten* doch met zooveel méér dienstjaren — verre achter gelaten werden. Thans zal die ongelijkheid wat worden genivelleerd, doordat bij het korps officieren van gezondheid in plaats van 60 eerste klassen er 45, en in plaats van 20 tweede klassen er 35 zullen komen. Na het verlaten der hoogeschole bekwamen de doctoren te vroeg den kapiteinsrang, en zoo nu bij een volgende begrooting ook de traktementen in overeenstemming gebracht worden met die nieuwe rangs-indeeeling (thans bekomen de 15 oudste officieren van gezondheid 2de klasse toch nog het traktement van de jongsten der eerste klasse) zal aan de rechtmatige grieven van de andere korpsen nog meer zijn tegemoet gekomen. Het te hoog bezoldigen van officieren van gezondheid bij de marine heeft geen zin meer, sedert, zooals ook de Minister aangaf, het korps compleet is en gemakkelijk voltallig kan worden gehouden.

Eindelijk verminderde het personeel aan het Koninklijk Instituut voor de Marine, wegens het geringer aantal adelborsten, niet onbelangrijk, namelijk met *een* luitenant ter zee 1ste klasse, officier-instructeur; *een* luitenant 2de klasse, officier van politie; *twee* sergeanten; *een* koksmat en *vier* oppassers.

Met de nieuwe schepen van dezen Minister, het pantserdek-kruisertype speciaal voor de verdediging in Indië en den algemeene dienst bestemd, treedt de Marine een nieuwe aera in. Goddank, zouden wij geneigd zijn te zeggen, eindelijk zegeviert de goede zaak! — wel te verstaan, *als de begrooting wordt aangenomen*. Na jaren en jaren van moeite en strijd wordt eindelijk het principe ingevoerd: *speciale defenseurs voor Holland*, gepantserde ramschepen; *speciale defenseurs voor Indië*, gedekte stalen kruisers — deze met veel, gene met minder vaart en groote kolenberging. Een triumpf op tactisch en oeconomisch gebied werd behaald; thans met het type van schip geen hinken meer op twee gedachten, nu geen onnut geld meer besteden, geen tijd en moeite verspillen aan de poging om levensvatbaarheid te geven aan iets, dat het van nature niet hebben kon. Het schaap met vijf pooten dus voor 't vervolg weer alleen in het kijkspel te zien.

Het nieuwe schip zal een stalen pantserdek-kruiser van hoogstens 58,5 dM. diepgang zijn, die normaal 400, doch in oorlogstijd 800 ton kolen zal kunnen laden. Het zal boven het pantserdek (turtle deck) een doelmatige cellenconstructie bezitten voor een stevigen en tevens waterdichten bouw, en door de kolenhokken bescherming in de zijden en boven de machines hebben. Het zal een *kuil* (en tusschendecks) als waarborg voor een ruim en luchtig logies rijk zijn, electrisch verlicht worden en met twee schroeven gedurende 5 uur met 54 dM. diepgang (400 ton kolen) 20 mijl als maximum vaart loopen; waardoor het niet noodig geacht wordt, het schip van ander zeiltuig dan langsscheepsche zeilen te voorzien. Gewis een belangrijk oeconomisch

voordeel vooral in Indië, waar de zeilen meest aan de ra's verweren moeten of in de zeilkooi worden opgeborgen.

De waterverplaatsing is bij 54 dM. diepgang 3900 ton (de grootste is bij onze tegenwoordige houten kruisers 1ste klasse 3598 ton), de bemanning telt $\pm$ 300 koppen, de bewapening bestaat uit snelvuurkanonnen: 2 van 15, 6 van 12, 4 van 7,5, 8 van 3,7 cM., alsmede 4 revolverkanonnen. Eindelijk beschikt hij over 4 lanceerinrichtingen voor torpedo's van 0,45 M., waarvan *een* in den boeg, *een* aan het hek en *twee* torpedokanonnen in de breede zijden. De batterij zal op het bovendeck zijn. De kosten bedragen $\pm$ f 2.800.000; uitgerust voor zee: f 2.875.000.

De Minister stelt zich voor deze schepen te doen strekken tot vervanging van de ramtorenschepen *Koning der Nederlanden*, *Hendrik* en van den houten kruiser *Johan Willem Friso*, die alle — meer of minder bouwvallig — de groote reparatiën en voorzieningen, welke zij zouden behoeven, niet meer waard zijn. Zij moeten in Indië tegengaan, dat, bij het uitbreken van den oorlog, snelvarende vijandelijke kruisers den handel in den archipel afbreuk doen, de scheepvaart vernietigen of kustplaatsen molesteeren. Komt een vijandelijk eskader met of zonder transportvloot in onze koloniën (en op goede gronden mag verondersteld worden, dat dit uit *kruisers* zal bestaan) dan moeten de onzen dit bevechten; vandaar den eisch van groote snelheid, 20 mijl. Dat zij ook voor de handhaving der neutraliteit zullen moeten zorgen, spreekt vanzelf.

Voorwaar, de eischen aan de nieuwe schepen gesteld zijn niet gering; in korte woorden gezegd, moeten zij den *geheelen* archipel verdedigen en de uitgestrekte eilandengroep nagenoeg zelfstandig tegen een onverhoedschen aanval beschermen. En hoe hoog wij ook, blijkens het voorgaande, zijn ingenomen met het hoofd-idee, dat bij deze schepen voorzit, zoo komt het ons voor, dat, gelijk wij dat reeds jaren geleden in de Marine-vereeniging te Helder zeiden, hier de eischen te hoog zijn gesteld, of, wil men die eischen handhaven, het aantal schepen geen *drie*, maar veel meer (minstens *acht*) zou moeten bedragen. Immers wordt door een enkelen vijandelijken kruiser een schijnaanval bijv. tegen Makasser of Ambon gericht, en keert de hoofdmacht, al of niet met een transportvloot, zich tegen Java, dan is het duidelijk, dat onze *drie* kruisers *daar* meer dan noodig zullen zijn, en dus de buitenbezittingen *à l'abandon* dienen te worden gelaten.

't-Is echter mogelijk, dat de Minister het niet met even zoovele woorden in een publiek staatsstuk heeft willen zeggen, maar het komt ons nog voor als vroeger, dat men zich ook bij de verdediging van Indië, evenals bij die van Nederland, tot de geconcentreerde verdediging zal dienen te bepalen: c. q. Java.

Behalve het voordeel, dat men bij een bepaald stelsel van verdediging, ook voor Indië, weet waaraan zich te houden, heeft het ook nog dit voor, dat

men bij een verdediging van Java alleen, niet meer aan zulk een kolossale vaart voor de kruisers gebonden is, en in plaats van 20, met 16 mijl zou kunnen volstaan, omdat toch in de punten van defensie van te voren een voldoende scheepsmacht vereenigd kan zijn, of anders er spoedig komen kan; de afstanden zijn dan niet zoo groot. Hierdoor zouden de schepen goedkooper kunnen worden, daar het bekend is, dat de laatste mijltjes vaart schreeuwend veel geld kosten en hiervan zoo niet de geheele bouw van het schip dan toch die van machines, ketels en kolenbergplaatsen afhankelijk is.

De zaak der nieuwe schepen en de verdediging van Indië komt ons dus zóó voor: óf den geheelen archipel verdedigen, dan méér dan drie kruisers en deze met 20 mijls vaart, óf verdediging van Java alleen en dan minder kruisers (*voorloopig* drie — het zij zoo), die minder vaart loopen en dus goedkooper zijn. Hier dient o. i. gekozen te worden.

De verdere opmerkingen, die wij ons omtrent de nieuwe schepen veroorlooven, zijn de volgende:

Beide diepgangen: minimum 54, maximum 58,5 dM., komen ons te groot voor, om ten minste ééns in de 24 uur bij gewone watergetijden het *Westgat* van *Soerabaia* in of uit te kunnen gaan — een voorwaarde waaraan o. i. een schip, dat *speciaal* voor de verdediging van Indië bestemd is, moet voldoen, omdat het de *kortste* weg is om ons voornaamste arsenaal, tevens de werf in Indië, van om de noord of de west komende te bereiken. Ook in oorlogstijd, wanneer *Batavia*, de hoofdzetel van het bestuur, van uit *Soerabaia* ter hulp *gesneld* dient te worden, is 58,5 dM. diepgang daarvoor een bepaald beletsel. Wat nut een snelheid van 20 mijl, wanneer het voordeel daarvan, door de noodzakelijkheid een omweg te moeten maken — het *Oostgat* uit, dus heel *Madura* om — weer verloren gaat? Alleen wanneer de bezittingen *beoosten* Java geholpen dienen te worden, komt het *Westgat* niet in aanmerking. Overigens gaat de *Hendrik*, het ramtorenschip dat door de kruiser vervangen zal worden, 55 dM. diep, en hoe dikwerf moest er niet gunstig tij worden afgewacht om in of zelfs uit het *Oostgat* te gaan — dat is nog zoo heel lang niet geleden.

Wij obteeren dus voor de kruiser hoogstens 48 dM. diepgang.

Dan, iets dat de nieuwe schepen noodeloos duur maakt en o. i. bij de verdediging van Java een misbaren factor vertegenwoordigt, is het wapenen onzer kruisers met *WHITEHEAD*-torpedo's en torpedokanonnen.

Het moge vreemd klinken, dat wij het nut van torpedo's op *onze* schepen nog evenmin inzien als jaren geleden, nu andere natiën hun kruisers daarmee wel wapenen, maar toch blijven wij er bij. Voor *Nederland*, dat zich geen dure schepen wil aanschaffen en zich in den oorlog zal moeten bepalen tot locale *verdediging*, achten wij torpedo's *aan boord der schepen* onnoodig, kostbaar en zelfs hinderlijk, daar zij natuurlijk de complicatiën in het gevecht vermeerderen. Alles wat de torpedo's van het schip zouden moeten doen, kan veel beter door de torpedobooten, ter plaatse altijd aanwezig, gedaan

worden, en niets belet een zeer voldoende aantal torpedobooten van beide soorten, spar- en WHITEHEAD-torpedo's, ook in Indië te bezitten. Wanneer men op schepen van torpedo's zoo zeker was als van het geschut, wij zouden vrede hebben met dit *onderzeesch* geschut, en daarvan de schoonste uitkomsten verwachten, maar daar de ondervinding beweest, dat het vernietigen van een schip door middel van WHITEHEAD-torpedo's nog zeer dubieus is en alleen in zeer gunstige omstandigheden gelukt, zoo geven wij de voorkeur aan het *rammen*, waarbij de *vijandelijke* torpedo's tevens veel minder kans hebben effect te doen, wijl de aanvaller trachten zal, steeds den ram, dus de smalste zijde, te presentieren.

Dat groote natiën, die koopvaardij- of transportvloeten te konvoieren hebben, hun kruisers met torpedo's wapenen, het spreekt als 't ware vanzelf. In den strijd, die kruisers hierbij onderling kunnen voeren, in de mogelijke kruiser-tournooien, zal van de torpedo's een goed gebruik gemaakt kunnen worden; maar wij, die minder in die gelegenheden komen, voor ons is het onnoodig voor exceptioneele gevallen torpedo's op de *schepen* te hebben en dus zooveel duurder schepen te bouwen.

Men zal ons toevoegen, dat juist de kruisers der begrooting de vijandelijke kruisers zullen moeten bevechten, die onze koopvaardijvloot in Indië komen vernietigen of de kustplaatsen molesteeren. Maar voor die gevallen stellen wij, zooals gezegd, meer vertrouwen in een *ram*, die veel zekerder treft en dus een nog gevaarlijker wapen is dan in een WHITEHEAD-torpedo. Ergo, geen torpedo's op de kruisers maar een ram er aan; en veel torpedobooten in Indië, die, gestationneerd op de voorname punten van defensie van Java, in tijd van nood uitzwermen, of alléén — à l'instar van Lynch en Condell tegen de *Blanco-Encalade* — of met den grooten kruiser, hem vergezellende als de loodsmannetjes den haai. In de tropische zee zal dat minder bezwaar opleveren dan in de onstuimige Europeesche wateren. Een torpedoboot zal ook veel beter en gemakkelijker een torpedo tegen het vijandelijk schip kunnen lanceren dan de kruiser, omdat zij het zooveel gemakkelijker op korten afstand kan naderen; over dag wanneer beide kruisers in actie zijn en 's nachts, omdat zij er bepaald voor aangewezen is dit waagstuk te ondernemen, dat de speciale dienst van een torpedoboot is.

Zooveel mogelijk dient er o. i. op gelet te worden het *Nederlandsch* oorlogsschip, maar vooral dat in Indië waar reparatiën zooveel moeilijker en kostbaarder zijn, zoo eenvoudig mogelijk in te richten en van slechts weinig verschillende soorten van wapenen te voorzien. Het ramschip moest geen torpedo's, schepen met torpedo's geen ram hebben. Van deze laatste geldt: *c'est par le choc qu'il faut vaincre, c'est contre le choc qu'il faut se prémunir* (JURIEN DE LA GRAVIÈRE). De ram is het wapen waardoor de zwakkere meer de gelijke van den sterkeren wordt, mits daarmede bekwame aanvoering en kordaatheid van den bevelhebber gepaard gaat; de strijd op een afstand begonnen (schieten) zal zich dienen op te lossen in den aanval

van schip tegen schip (rammen). Wij Nederlanders, en vooral de Nederlandsche marine, in personeel en materieel zooveel minder sterk dan de te verwachten vijand, wij moeten in den oorlog niet bang zijn, maar vooral kordaat optreden en niet op een afstand vechten. Dat zal de eenige manier zijn om er nog wat van terecht te brengen, trouwens. . . . . zoo deden onze groote voorvaderen ook. Zij gingen er maar op in!

Al zouden dus alle natiën de rammen voor de schepen afschaffen — wat niet gebeurd is en vooreerst cok wel niet gebeuren zal, zolang nog geen *sekuur* middel is bedacht om elkander op afstand te vernietigen —, de voorbeelden van het noodlottig einde of de allerbelangrijkste schade, veroorzaakt door het rammen, staan ons te levendig voor den geest en zijn te welsprekend, om nader te betoogen, dat de *ram* het wapen is dat den strijd in minder dan geen tijd kan beslissen en voor Nederland *onontbeerlijk* is.

En deze zaak bracht ons dus vanzelf tot de vragen: zullen de nieuwe kruisers een *ram* krijgen en zal de doelmatige cellenconstructie (al of niet gevuld met waterkeerende stof?) boven het pantserdek het schip kunnen vrijwaren voor zinken bij een wel gericht schot of een flinken ramstoot van de tegenpartij? — want dat *zelfs* waterdichte deuren en schotten in vollen vredestand niet zoo betrouwbaar blijken nadat het schip slechts kort van de werf af is, bewees dezen zomer de *Reinier Claeszen*. Niet genoeg alzo kan bij het oorlogsschip acht worden geslagen op het *volledig*, of een zoo *volkomen mogelijk* bezit van drijfvermogen, onder de meest epineuse omstandigheden. Herinneren we het ons wel, dan had de kruiser, in 1886 of 1887 naar de denkbeelden van den Admiraal GOUGEARD ontworpen, zooveel drijfvermogen door cellen (cofferdams) gevuld met cellulose, dat, al waren alle deelen, die niet bepaald aan het schip noodig zijn, weggeschoten of doorschoten, de vitale en onmisbare gedeelten toch nog drijvende bleven. Dát moet de eisch zijn aan het oorlogsschip te stellen; het voornaamste gedeelte, met voldoende ruimte om de bemanning op te nemen, moet als 't ware *nooit* kunnen zinken, en alzo mag gevraagd worden, of het niet overweging verdient, de moderne oorlogsschepen voortaan aan een *zinkproef* te onderwerpen, evenals het aan vaart en andere proeven wordt onderworpen, natuurlijk vóór er op en aan is, wat door het water niet te herstellen schade zou lijden.

In 2¹/₂ jaar zullen de nieuwe schepen binnenslands afgebouwd moeten zijn, een te Amsterdam op 's Rijkswerf en twee bij particulieren. Hoewel wij zeer nationaal zijn en alle goeds van de in Holland gebouwde *Wilhelmina* en *Reinier Claeszen* hopen, en voor de *Evertsen*, *Piet Hein* en *Kortenaar* niet minder wenschen, zoo kunnen wij de gedachte niet weerhouden, dat het raadzaam ware eerst eens te wachten, hoe deze vijf schepen — inderdaad een grootsche en, zoo 't goed afloopt, roemrijke onderneming der Nederlandsche industrie — hoe deze schepen zich houden, vóór er in Nederland

begonnen wordt met kruisers te bouwen. Zou het niet goed zijn, *de eersteling* in het *buitenland* van stapel te doen loopen? Engeland toch is, door het bouwen der *Astrea*, *passé maître* in het genre der kruisers.

In een jaar bouwt men er daar zeker één; intusschen was er ten minste *eenige* ervaring van de vijf genoemde schepen opgedaan.

Voorzichtigheid en oeconomie mogen hier de vaderlandsche nijverheid op eenige proef stellen, met des te meer vertrouwen zou haar daarna worden opgedragen de twee andere kruisers, naar het model van het buitenland, te bouwen. En daarbij zou het dan niet blijven, want in de toekomst zullen er nog meerdere schepen moeten worden aangeschaft, naarmate het overschot van het tegenwoordige auxiliair eskader — de bekende Atjeh's — vernieuwing vraagt, en deze zouden als de proef goed afliep ook in Holland gebouwd dienen te worden.

Over de nieuwe wijze van opleiding van matrozen en onderofficieren zal alleen de practijk een beslissend oordeel kunnen vellen, met andere woorden, alleen zij zal kunnen bepalen of het goed gezien is, de tegenwoordige wijze te laten varen voor de nieuwe, die de jongens maar één jaar op de *Wassenaer* doet zijn en daarna 5 maanden het zeegat uitstuurt, om ze vervolgens door een speciale opleiding van 6 maanden op een logementschip tot flinke militairen te vormen. Het stelsel heeft alvast *twee groote voordeelen*: de jongens blijven niet te lang op de *Wassenaer*, maar gaan spoedig naar zee, wat ze gaarne doen, terwijl daarenboven, doordat zij eerst *na* hun verblijf op het logementschip op de vloot komen en *eerst* daar *als matroos 1ste klasse* door hun commandant voorgedragen worden om tot onderofficier te worden opgeleid, eerst op lateren leeftijd over hun verder lot bij de marine beslist en dit niet reeds op de *Wassenaer* als 't ware onherroepelijk gedecideerd wordt. Die richting moet het bij meer opleidingen uit, ook in het burgerlijk leven. Niet te vroeg worde voor het latere leven beslist.

Een treurig bericht is het voorwaar, dat de *Johan Willem Friso*, de grootste van de kruisers 1ste klasse en ook de jongste, nu reeds, na $\pm$ 7 jaren dienst, zoo verteerd is door de min deugdzame constructie, dat hij ongeschikt is om langer in Indië te blijven; er zou slechts voor één reis heen en weer naar Indië ingestaan kunnen worden, en zelfs is er sprake hem voor den algemeenen dienst af te keuren. Wanneer de oorzaak daarvan gelegen is in het slechte isolement van het ijzeren binnenschip met de koperen dubbeling, waardoor de bouten verteerden, dan verdient hij, wiens schuld dat is, meer dan een hevig verwijt en, zoo dat niet meer gegeven kan worden, een herinnering, waarin groote geringschatting voor 's mans bekwaamheid als scheepsbouwmeester den boventoon heeft. Een schip, dat zeker een paar millioen kostte, is na 7 jaar dienst geen f 250.000 reparatiekosten meer waard! Hoe is 't mogelijk!

De *Friso* is de eenigste der kruisers die gekoperd is, de andere zijn allen gezinkt, en nu mogen dat zinken niet aan de verwachting beantwoord hebben — het aangroeien toch is buitensporig gebleken —, van bouten verteeren is, voor zooverre mij bekend, bij de *Atjeh*, de oudste, toch nog geen sprake en het koperen, dat de *Friso* gedaan werd, is, door de ondoelmatige wijze waarop, alzoo gebleken te zijn *un remède pire que le mal*.

Bij het personeel, Afdeling III, zijn gelden uitgetrokken voor een vice-admiraal te Amsterdam. Zoo als bekend is, resideert in die stelling thans een schout-bij-nacht, te voren was er een vice-admiraal; hier moet dus aan een vergissing gedacht worden? Hoe het ook zij, uit een zuinigheidsoogpunt verdient het, naar o. b. z., overweging *geen* vice-admiraals meer te benoemen, en, evenals Amerika, het in Nederland alleen met schouten-bij-nacht af te doen, die toch ook, uit een utiliteits- en dienstoogpunt, hetzelfde kunnen verrichten en ook verrichten als de vice-admiraal. In den regel begint een *schout bij-nacht* den dienst in een directie of als commandant van het eskader in Oost-Indië, terwijl hij denzelfden dienst, zonder eenige bijvoeging, ook blijft doen, wanneer hij *vice-admiraal* geworden is.

Bij suppletoire begrooting zijn gelden aangevraagd voor het aanschaffen van 6850 geweren van 6,5 mM. ter vervanging van de geweren klein kaliber van 11 mM., waarmede de vloot en het korps mariniers nu nog gewapend zijn. De benoodigde som (f 489.000), verdeeld over twee jaar, maakt dat van de f 207.648 minder dan het vorige jaar nog te kort zou komen.

Wij zouden de aanschaffing der nieuwe geweren wenschen te ontraden, in aanmerking genomen, dat de eigenlijke dienst van de marine is *aan boord* of op torpedobootten of in sloepen, en het er daar minder op aan komt, zelfs tegen een Europeeschen vijand, of men al dan niet met het meest geperfectioneerde geweer gewapend is, zoo het geweer, dat men heeft, slechts *goed* is en dat heeft het BEAUMONT-geweer toch waarlijk wel bewezen te zijn.

Moge voor de *landmacht* en ook voor het Oost-Indische leger de vraag naar het allernieuwste geweer van belang zijn, voor de *Nederlandsche* marine, in zoo geheel andere omstandigheden, verliest zij te veel van kracht om de uitgave van f 489.000 te wettigen. Dat neemt daarom niet weg, dat de verwapening kan geschieden, naarmate de behoefte aan nieuwe geweren, door het *shijten* van de BEAUMONTS, zich voordoet.

De Minister zegt in zijne Memorie van Toelichting, dat het geweer van verkleind kaliber (6,5 mM.) zulke uitstekende diensten zal bewijzen bij het snel passeeren van vijandelijke doelen (*hetzij wij* dat den vijand doen, of *hij* het ons) en voor het doorschieten van houten, dunne ijzeren of stalen dekkingen. Maar wij vragen, wanneer zullen dergelijke gelegenheden bij de defensiekrijg in de Hollandsche zeegaten of in Indië zich voor onze marine voordoen? Alleen bij torpedobootten heeft men met snelvaren en snel passeeren

te doen; want om voor de schepen bij snel passeeren de bemanningen door de stalen dekschilden heen achter de stukken weg te schieten, daarvan kunnen we ons moeilijk een goede voorstelling maken. In 't algemeen is *raak* schieten, zelfs bij overstelpend vuur, bij snel *passeeren* zeer problematisch, en onzes inziens de dure aanschaffing van een geperfectionneerd geweer niet waard; een gewoon goed geweer in handen van een geoefend schutter voldoet in die gevallen, de mindere kosten in aanmerking genomen, even goed. Alzoo alleen voor de torpedobooten zouden dan de geweren van verkleind kaliber noodig wezen! Maar voor die doeleinden zijn reeds snelvuurkanonnen van 3,7 cM. aan boord der schepen en op de torpedobooten, en bij den aanval van dezen is er, over dag zeker, geen sterveling daar aan dek zichtbaar — en 's nachts? . . . dan moeten snelvuurkanonnen hen tegenhouden.

Wij zien dan ook meer de reden, voor de aanschaffing in massa van de geweren van verkleind kaliber bij de marine, in de omstandigheid, door den Minister genoemd, dat de tegenwoordige geweren van 11 mM. (BEAUMONT) grootendeels versleten zijn en de (vervallen) enterpieken vervangen dienen te worden. Dan, wij moeten eerlijk bekennen, nooit iets anders van de BEAUMONT-geweren bij de marine vernomen te hebben, dan dat zij nog goed waren; noch op de buskruitrapporten noch ergens elders werd er over geklaagd, en dat zonder tegenspraak van hoogerhand. Deze ervaring was nog slechts een paar jaar geleden de onze. Zoo nu en dan werd er natuurlijk wel eens een enkele afgekeurd, maar anders, neen, wij dachten dat het BEAUMONT-geweer aan boord nog jaren mede kon.

Op de proefvelden en schietbanen mogen de voorgestelde geweren groote voordeelen boven de tegenwoordige hebben, maar om nu in eens *f* 244.500 uit te geven voor een voortreffelijkheid, die zelden in de practijk van nut zal zijn, is wel wat veel gevergd; wij achten het dan ook jammer van de overigens zoo zuinige begrooting, dat deze gelden er op voorkomen.

Maar, z. a. gezegd, vervanging van de slechte geweren klein-kaliber door nieuwe van *verkleind* kaliber en aanvulling er mede in plaats van de voorvaderlijke enterpiek, dat achten wij een alleszins practische, goedkoope en degelijke wijze om ervaring op te doen van het nieuwe wapen.

Het beste wapen in den krijg bezorgt niet *alleen* de overwinning: *la victoire est pour les trois quarts dans l'esprit des soldats* (NAPOLEON) en . . . in de spirit en bekwaamheden van hen die de soldaten leiden.

In den *twintigjarigen*, *mislukten* Atjehkrijg had Nederland tegenover den vijand zeker een geperfectionneerd geweer. *En toch?* . . . Wat Lombok aangaat daarover willen wij nog niet oordeelen, maar . . . de BEAUMONT-geweren hebben zeker *geen* schuld aan de desasters.

Ten slotte zij er op gewezen, dat bij deze begrooting ad *f* 15.413.487 (zonder de geweren van verkleind kaliber) *f* 3.411.950 verbouwd zal worden,

zoo aan de schepen van den vorigen Minister als aan de nieuwe pantserdekruisers, en dat geen kolossale verandering gebracht werd in de van ouds bestaande posten der verschillende afdeelingen. Bij gevolg constateeren wij met genoegen, dat, *zonder* dat er gebouwd wordt, een marine-budget $\pm$ f 12.000.000 niet te boven behoeft te gaan; dit kan misschien later te pas komen!

Bij een vorige gelegenheid merkten wij op, dat n. o. b. m. op een budget van 14 à 15 millioen zeer goed $\frac{1}{10}$ of $1\frac{1}{2}$ millioen te oeconomiseeren ware, om daarvan dan te doen bouwen. In deze begrooting zien wij de bevestiging van deze bewering.

E. KEMPE.

Artillerie-werkplaatsen in Indië.

Onder bovenstaanden titel komt in het *Indisch Militair Tijdschrift*, N°. 7 van dit jaar een opstel voor van de hand van den Majoor der Artillerie W. BOETJE, waarin de vraag behandeld wordt: Op welke wijze behoort in de behoefte aan oorlogsgoederen voor het (Indische) leger te worden voorzien?

Gaarne voldoende aan het verzoek, om dit artikel met een kort woord in *De Militaire Spectator* aan te kondigen, zouden wij het ons gestelde kader te buiten gaan, indien wij den Schrijver op den voet wilden volgen, zoodat wij ons moeten vergenoegen met hier en daar een greep te doen, en daaraan eenige opmerkingen onzerzijds toe te voegen.

Blijkbaar is de Majoor BOETJE, ook naar aanleiding van verschillende couranten-artikelen bezorgd, dat de plannen tot reorganisatie van het wapen der artillerie in Indië, welke bij de behandeling der Indische begrooting voor 1894 in de Tweede Kamer der Staten Generaal ter sprake kwamen en waartoe besloten schijnt te zijn zonder voorafgaand advies van het Indische legerbestuur, zullen ontaarden in eene bezuinigingsmanie, welke tot algeheele opheffing der militaire werkplaatsen op Java zou kunnen leiden.

Zoo ooit iemand daaraan ernstig mocht hebben gedacht, dan zal zeker het warme en zaakkundige pleidooi voor het behoud dier inrichtingen hem tot nadenken stemmen. Waar de geachte Schrijver betoogt, dat de slagvaardigheid van het Indische leger door opheffing der Indische artillerie-werkplaatsen schade zou lijden, zal ieder, die weet hoezeer het belang van Nederland verbonden is aan het ongestoord bezit onzer Koloniën, en die erkent dat dit laatste alleen gewaarborgd kan worden door een flink en goed uitgerust Indisch leger, hem gaarne bijplichten, dat noch de particuliere industrie, hetzij in Indië of hier, noch de Nederlandsche artillerie-inrichtingen die werkplaatsen onder de tegenwoordige omstandigheden geheel kunnen vervangen.

De kortelings hier te lande ontvangen mailberichten, volgens welke de bezuinigende reorganisatie van den Artillerie-Constructie-Winkel te Soerabaia

zich, althans voorloopig, niet verder uitstrekt dan tot afschaffing van het onderdirecteurschap — welke betrekking in één dier berichten zelfs eene sinecure wordt genoemd — en tot eenige vermindering van opzichtvoerend personeel, zullen dan ook de aanvankelijke bezorgdheid wel wat hebben getemperd, te meer waar persoonlijke belangen niet worden geschaad, vermits de eenmaal verkregen rechten worden geëerbiedigd.

Het hoofdbetog van den Schrijver richt zich tegen opheffing of zelfs inkrimping van de overige gouvernements-werkplaatsen, welke gezamenlijk hebben te voorzien in de benoodigde munitien. Als Directeur der Pyrotechnische Werkplaats te Soerabaia, tevens Inspecteur der buskruitfabricage, is Majoor BOETJE in deze zeker een bevoegd beoordeelaar, doch zou het dan ook in onze oogen de kracht van dit betog niet geschaad hebben, indien ZEd. zich hadde bepaald tot het noodzakelijkheidsmotief, zonder daaraan uitgebreide financieele beschouwingen vast te knoopen, welke eerst dan waarde verkrijgen, indien zij op onwrikbare grondslagen worden gebouwd.

Op verschillende plaatsen van zijn opstel verwijzende naar de in *De Militaire Spectator* van 1892 voorkomende artikelen over »De Toekomst onzer Artillerie-Inrichtingen,” waarin ook de vraag gesteld werd, of de aanzienlijke offers, welke voor de verdediging van Nederland en zijne koloniën moeten worden gebracht, door meerdere samenwerking der betrokken Departementen van Marine, Oorlog en Koloniën niet zouden kunnen worden verminderd, komt de Schrijver tot de conclusie, dat vermeerderde uitzending van oorlogsbehoeften uit Nederland naar Indië niet tot besparing, doch integendeel tot vermeerdering van uitgaven zou leiden. Deze conclusie is echter gebaseerd op de factuurprijzen van het jaar 1884, toen de berekening der algemeene onkosten, welke een zoo grooten invloed op het eindbedrag kunnen oefenen, hier te lande vrij willekeurig en, zooals met voorbeelden zou kunnen worden gestaafd, zeker niet ten voordeele van het Departement van Koloniën geschiedde.

Zoolang niet het percentage dier kosten voor de Rijksinrichtingen volgens dezelfde regelen opgemaakt wordt, als daarvoor in de particuliere industrie gelden, dus met inachtneming van alle uitgaven, die het bedrijf middellijk of onmiddellijk drukken, onverschillig of zij op een ander deel der Staatshuishouding dan wel in het geheel niet verrekend worden, zoolang schijnt het ons eene hopelooze zaak, becijferingen te willen maken over de meerdere of mindere duurte, of zoo men wil goedkoopte, van het door die inrichtingen geleverde werk. Wij behoeven slechts één post van de vele, die eenvoudig verwaarloosd worden, te noemen nl. rente en aflossing van kapitaal, om zulks zelfs voor een leek voelbaar te maken, en dit is dan ook de reden, waarom wij in onze aangehaalde artikelen gemeend hebben niet in cijfers te mogen treden, doch ons tot beschouwingen te moeten bepalen.

Nu zou men oppervlakkig meenen, dat dit geen beletsel behoefde te zijn,

om althans de productiekosten van Rijksinrichtingen *onderling*, in casu van de Nederlandsche tegenover de Indische werkplaatsen, te vergelijken, doch zou dit alleen opgaan, indien niet slechts de verwaarloosde posten zelve, doch ook hun invloed op het geheel gelijk stonden. Dit is echter geenszins het geval; het in de gebouwen vastgelegde kapitaal zal vermoedelijk op de Nederlandsche, het onderhoud daarvan even waarschijnlijk op de Indische werkplaatsen zwaarder drukken, uitgaven voor verwarming en verlichting vervallen bij de laatste geheel, daarentegen zal de voorraad van alle Europeesche behoeften, dus ook het renteverlies daarop, deze weder meer bezwaren, eindelijk moeten de overtochtsgelden, verlofstraktementen en pensioenen, die een uitvloeisel zijn van het bestaan der Indische werkplaatsen, en dus, indien het mogelijk ware, in rekening zouden moeten worden gebracht, op die werkplaatsen oneindig zwaarder drukken dan de zooveel lagere en op veel lateren leeftijd verleende, dus zooveel korter genoten, Nederlandsche pensioenen op de Nederlandsche inrichtingen.

Afgescheiden van dit alles is er echter nog eene omstandigheid, die maakt, dat de door den geachten Schrijver te goeder trouw gemaakte berekeningen niet opgaan.

De Artillerie-Inrichtingen hier te lande vormen volgens de organisatie van 1887 één organiek geheel, en hierin mag de oorzaak gezocht worden, dat bij de sedert ondernomen herziening van het percentage der algemeene onkosten (die overigens op een verbeterden grondslag berustte, in zooverre bijv. het beginsel van afschrijving wegens waardevermindering daarbij ingang vond) voor alle werkplaatsen, met uitzondering van de onder bijzondere omstandigheden verkeerende Geschutgieterij, eenzelfde cijfer als gemiddelde werd vastgesteld.

In Indië staan de werkplaatsen echter ieder op zichzelf; zoo worden dan ook door Majoor BOETJE de algemeene onkosten opgegeven als te bedragen voor den Artillerie-Constructie-Winkel $\pm 112\%$, daarentegen voor de Pyrotechnische Werkplaats slechts $8,88\%$ als gemiddelde der drie laatste jaren, onder bijvoeging dat dit cijfer, bij opheffing der patroonfabriek, voor de dan overblijvende werkplaatsen tot minstens 100% zou stijgen.

De Patroonfabriek te Soerabaia beheerscht dus vrijwel de geheele Pyrotechnische Werkplaats; werd echter dezelfde wijze van berekening toegepast als hier te lande, dan zou het gemiddelde voor alle werkplaatsen bedragen $\frac{112 + 8,88}{2} = \pm 60\%$ of daaromtrent, en daarmede aan de door den geachten Schrijver gemaakte berekeningen een geheel ander aanzien gegeven worden.

Al mochten die echter ten nadeele der Indische werkplaatsen uitvallen, dan zou daarmede in onze oogen nog geenszins het lot der Patroonfabriek te Soerabaia beslist zijn; de argumenten voor het behoud daarvan aangevoerd schijnen ons zwaarwichtig genoeg, dan dat de Regeering de verantwoorde-

lijkheid op zich zou durven nemen, om het Indische leger in zake munitie-voorziening eenvoudig te verwijzen naar de Nederlandsche artillerie-inrichtingen.

Eene andere vraag is echter of het noodig is, dat het Indische leger geheel in eigen behoeften voorziet.

Engeland is de grootste koloniale mogendheid ter wereld; de Engelsche koloniën en buitenbezittingen zijn over den geheelen aardbol verspreid, en al zouden wij nu niet durven beweren, dat in die koloniën geen artilleriewerkplaatsen gevonden worden, zooveel is toch algemeen bekend, dat het arsenaal te Woolwich in ruime mate ook in de behoefte aan munitiën en ander materieel van marine en koloniën voorziet, zoodat onze praktische overburen de onmisbaarheid van volledig ingerichte artillerie-inrichtingen in Vóór- en Achter-Indië, in Australië, in Zuid-Afrika, enz., blijkbaar niet inzien.

Ten deele moge dit worden toegeschreven aan de eigenaardige Engelsche legerorganisatie, welke geen koloniaal leger, althans van Europeanen kent, doch de Engelsche regimenten »à tour de rôle" dienst laat verrichten in zijne koloniën, zoodat alleen om deze reden reeds een geregelde transportdienst door de Engelsche marine wordt onderhouden, doch onzes inziens is dit niet de eenige reden. De voortdurend stijgende eischen, aan oorlogsmaterieel gesteld, kunnen alleen bevredigd worden door aanschaffing van steeds omvangrijker en volmaakter installatiën voor de vervaardiging daarvan. Wel gaat daarmede gewoonlijk een aanzienlijk productievermogen gepaard, doch niet minder de besteding van groote sommen gelds, die voor de begrooting van één departement te bezwarend kunnen worden, zoodat het voor de hand ligt die kosten door samenwerking te verdeelen, en zoo goed mogelijk rentegevend te maken. Wij denken hier bijv. aan hulzen voor snelvuurgeschut en in eene niet te verre toekomst wellicht ook voor veld- en vestinggeschut, welke, bij gebreke aan de gevorderde inrichtingen om die hier te lande te vervaardigen, sedert jaren ten behoeve der Nederlandsche marine, en later ook der Indische militaire marine, tot hooge prijzen in het buitenland zijn aangeschaft. Nu staat ook de landmacht aan den vooravond der invoering van snelvuurgeschut, doch zou de behoefte aan hulzen daarvoor, ook in verband met het herhaald gebruik dier hulzen, te klein zijn, om de voor de vervaardiging benoodigde kostbare installatie rentabel te maken. Is nu niet de aangewezen oplossing, dat de verschillende departementen de handen in elkaar slaan, ten einde die vervaardiging voortaan binnenslands uitvoerbaar te maken?

Hiermede is geenszins gezegd, dat de geheele aanmaak van al het zogenaaamde artillerie-materieel hetwelk, zooals de Majoor BOETJE terecht opmerkt, voor een belangrijk deel eigenlijk de andere wapens en zelfs den civielen dienst ten goede kout, moet geconcentreerd worden in de Nederlandsche artillerie-inrichtingen; al zouden wij voor het oogenblik geen voorbeeld weten te noemen, zoo willen wij zelfs aannemen, dat zich gevallen

kunnen voordoen, waarin Marine of Koloniën aangewezen zouden zijn om de behoeften van het Departement van Oorlog te dekken.

Het was dus geenszins eigenbelang, dat ons in 1892 de geïncrimineerde zinsnede in de pen gaf, doch de overtuiging, dat een zoo nationaal belang, als de verzekering van ons volksbestaan, waarbij onze Koloniën zoo nauw betrokken zijn, moet worden bezien van uit een algemeen nationaal standpunt en niet uit het specifieke standpunt van dit of dat departement of zelfs van eenigen tak van dienst, daaronder ressorteerende.

Dat alsdan de bezwaren van den grooten afstand die Nederland en Indië scheidt, op het voorbeeld van Engeland, zoo al niet geheel dan toch voor een groot deel konden worden overwonnen, door de marine niet langer als een op zichzelf staand wapen te beschouwen, doch als het ware de bemiddelaar te doen zijn tusschen Nederland en Indië, lijdt naar onze meening geen twijfel. Zulks zou de nu bestaande afhankelijkheid van particuliere stoomvaartmaatschappijen doen ophouden, een gevoel van solidariteit opwekken, waar nu dikwijls naijver bestaat, en de oefening van het marine-personeel zeker even goed te stade komen, als de nu gebruikelijke kostbare reizen naar verre landen, waar wij hoogstens historische belangen hebben.

De geachte Schrijver moge het ons dus ten goede houden, dat wij zijn betoog slechts voorwaardelijk kunnen onderschrijven en het door hem behandelde vraagstuk daardoor geenszins opgelost achten. Niettemin hebben wij hem met genoegen in zijne beschouwingen gevolgd, die zooveel nuttige wenken bevatten, dat wij gaarne door deze regelen de aandacht van alle belanghebbenden daarop vestigen.

Openbaarheid is het beste middel, om in gebrekkige toestanden verbetering te brengen en aan niet-gemotiveerde beschuldigingen het zwijgen op te leggen.

R. WITTE.

Delft, October 1894.

De doodstraf in het regeerings-ontwerp van een wetboek van militair strafrecht.

De lezers van *De Militaire Spectator*, die de studiën van den Heer P. P. C. COLLETTE op militair strafrechtelijk gebied gevolgd hebben, is het wellicht ontgaan, dat de strijd over de toepassing van de doodstraf en over hare beteekenis in tijden van oorlog, middelerwijl in de juridische vakbladen voortgezet en naar het ons wil toeschijnen thans volstreden is.

Wij achten het dan ook niet van belang ontbloot hen in een kort résumé den loop van dien pennestrijd te doen kennen en dit te meer, omdat het ons verheugt, dat onze geachte medewerker op dit gebied — die zoo moedig, der zake kundig en te juister tijd de pen heeft opgevat om te voorkomen, dat aan de militaire rechtspraak een van de, in tijden van oorlog zoo noodzakelijke middelen zonder strijd ontnomen, of althans zoo goed als ontnomen zou worden — naar onze bescheidene meening het slagveld behouden heeft.

Zooals bekend is, was de aanleiding tot de inmenging van den Heer COLLETTE in dit vraagstuk deze, dat er nog al verschil van meening bestond tusschen den Hoogleraar VAN DER HOEVEN met de militaire commissie eenerzijds en het regeerings-ontwerp met den Hoogleraar Mr. J. DOMELA NIEUWENHUIS anderzijds, welke laatste in geschriften steun vond bij Mr. BEAUJON, thans President van het Hoog Militair Gerechtshof, en bij een anonyms, die in het *Paleis van Justitie* onder de initialen D. S. zijne meeningen verkondigd heeft.

De Heer COLLETTE schaarde zich — na onderlinge vergelijking van de wetenschappelijke betoogen dezer twee richtingen — in dezen strijd beslist aan de zijde van den Hoogleraar VAN DER HOEVEN en zette aan zijn pleidooi de noodige kracht bij door de onderscheidene wetsartikelen te toetsen aan de voornaamste oudere en nieuwere militaire strafwetten, welke in het buitenland kracht van wet hebben. Hij bestreed voorts het regeerings-ontwerp niet alleen in algemeenen zin, doch ook in bijzonderheden, met name de artikelen 26 en 37 (1), terwijl hij eindigde met aan te toonen, dat het

---

(1) Art. 26 luidt: »Indien een misdrijf, waarop hetzij bij het gemeene strafrecht, hetzij bij dit Wetboek levenslange gevangenisstraf is gesteld, gepleegd is in tijd van oorlog door een aan de

bedoelde Regeerings-ontwerp door de nieuwe bepalingen betreffende de doodstraf gewichtige tegenstrijdigheden en bepaalde grove onjuistheden bevat. Wij meenen dan ook niet mis te tasten, ja durven beweren, dat de invloed van die degelijke en waardige critiek zich zelfs op de zienswijze van de leden der commissie van voorbereiding in de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft doen gevoelen en dat in den boezem dier commissie in beginsel uitgemaakt schijnt te zijn tot het ontwerp VAN DER HOEVEN terug te keeren.

In de derde aflevering van het VIIIste deel van het *Tijdschrift voor strafrecht* tastte de Hoogleraar J. DOMELA NIEUWENHUIS de door den Heer COLLETTE ontwikkelde denkbeelden en te berde gebrachte argumenten in een breedvoerig betoog aan.

Deze bleef daarop het antwoord niet schuldig en ontleedde ook dit betoog tot in details, waarbij hij den Schrijver voet voor voet volgde. Inzonderheid maakte de beteekenis van de redactie van het voorname artikel 26, het onderwerp van zijn wederwoord uit. Gaf Mr. DOMELA NIEUWENHUIS een dergelijken uitleg aan dat artikel, dat het beginsel van de regeering ten aanzien van de doodstrafquaestie uit een militair oogpunt misschien nog eenigszins te verdedigen zou zijn, de Heer COLLETTE toonde aan, dat die verklaring te eenenmale in strijd was met den inhoud van genoemd artikel. Hij bestreed het beginsel, waarop het regeerings-ontwerp in deze berust, dan ook opnieuw, om vervolgens aan te toonen, dat zelfs zij — zooals Mr. DOMELA NIEUWENHUIS —, die van oordeel zijn, dat het beginsel der regeering gehandhaafd behoort te blijven, toch niet geheel met haar kunnen meegaan daar de nieuwe bepalingen de oeconomie van de wet verbreken. Thans viel hij niet alleen het hoofdbeginsel van het regeerings-ontwerp omtrent de doodstrafquaestie aan, alsmede de tegenstrijdigheden in het ontwerp zelf, maar ten slotte ook den inhoud van art. 26, welke hem tot geheel andere gevolgtrekkingen bracht, dan de regeering en hare medestanders. Een en ander bracht hem tot de slotsom, dat art. 26 ook in het stelsel der regeering vervallen moest. Het gevolg van dit pleidooi tegen het regeerings-ontwerp was, dat zich een kentering in de gevoelens van de voorstanders daarvan openbaarde. Reeds in het *Paleis van Justitie* van Vrijdag 2 Maart jl., deed o. a. de Heer D. S. — aanvankelijk geheel op de hand van Mr. DOMELA NIEUWENHUIS — van zijne veranderde zienswijze blijken, door te zeggen:

militaire rechtsmacht onderworpen persoon, en het belang van den staat, de vloot of het leger of eenig deel daarvan een onverwijde verwijdering van dien persoon vordert, kan, indien die verwijdering niet mogelijk of voor een der voormelde belangen gevaarlijk of bezwarend is, de doodstraf worden opgelegd."

Art. 37 behest het volgende: »Het recht tot uitvoering van de doodstraf vervalt, indien zij niet uitgevoerd is binnen drie dagen nadat de veroordeeling onherroepelijk is geworden, tenzij de rechter opnieuw beslist, dat de reden, die overeenkomstig de bepalingen van art. 26 er toe geleid heeft om de doodstraf in plaats van gevangenisstraf op te leggen, niet heeft opgehouden te bestaan."

»Beslist de rechter het tegendeel, dan is de doodstraf van rechtswege te vervangen door levenslange gevangenisstraf."

»Indertijd sprak ik als mijn gevoelen uit, dat met de doodstraf in het ontwerp van Professor VAN DER HOEVEN wel wat te kwistig is bedreigd en ik onderschrijf dat gevoelen ook thans nog; maar ik erken gaarne met den Heer COLLETTE, dat de regeling van het onderwerp in het nu aanhangige ontwerp geen steun verdient. In plaats van een nauwgezette aanwijzing van de misdrijven, waarvoor de doodstraf mogelijk zal zijn, wordt in art. 26 van het ontwerp een geheel algemeen gestelde bepaling gegeven, krachtens welke, indien bij een misdrijf levenslange gevangenisstraf bedreigd is, in tijd van oorlog de doodstraf kan worden uitgesproken, wanneer aan eenige bij het artikel gestelde voorwaarden is voldaan. Mij dunkt het is geen te strenge eisch, dat hij, die eenig misdrijf staat te plegen, vooruit moet kunnen nagaan, dat zijn handeling de doodstraf kan tengevolge hebben. Waar het *die* hoogste en uiterste straf geldt, is stelligheid der strafbepaling een eisch des rechts.»

En Mr. DOMELA NIEUWENHUIS en de Heer COLLETTE hebben nadien de pen neergelegd. Wij meenen dan ook dat zij genoeg licht over deze quaestie ontstoken hebben.

Daar, waar over het algemeen juristen — helaas — zoo weinig aandacht schenken aan het militaire strafrecht, daar past het ons een woord van hulde aan den Hoogleeraar DOMELA NIEUWENHUIS te brengen voor de belangstelling zijnerzijds in dit onderwerp betoond. Waar mannen van betekenis zóó optreden, hopen wij, dat zij door velen gevolgd zullen worden, hetgeen niet anders dan een goeden invloed kan hebben op de ontwikkeling van ons, zoo stiefmoederlijk bedeed strafrecht, waaraan de Nederlandsche jongelingschap in tijden van oorlog voor het grootste gedeelte onderworpen zal zijn.

Afgescheiden van de juridische zijde der quaestie, meenen wij ons uit een militair oogpunt, met den Heer COLLETTE, aan de zijde van Mr. VAN DER HOEVEN en de militaire commissie te moeten scharen.

»Hecht men misschien weinig waarde aan het oordeel van de officieren der militaire commissie, die op oorlogservaring wijzen kunnen, omdat zij die ervaring onder niet-Europeesche toestanden opdeden, meent men wellicht dat de krijgsgeschiedenis niet genoegzaam positieve gegevens verstrekt voor het heden of de toekomst, acht men, evenals de Hoogleeraar DOMELA NIEUWENHUIS, eene bestudeering van- en eene vergelijking met de nieuwere buitenlandsche militaire strafwetten overbodig, welnu dan zal mitsdien uitsluitend op grond van geheel theoretische overwegingen vastgesteld worden op welke feiten, in tijd van oorlog begaan, de doodstraf dient gesteld te worden.»

»Ofschoon natuurlijk aan dergelijke theoretische overwegingen niet alle waarde mag worden ontzegd, zoo is het toch hoogst bedenkelijk ze te veel op den voorgrond te plaatsen, daar zoodoende het recht te eenenmale vreemd

blijft aan de practijk en speciaal het domein dreigt te worden van hen, die de militaire toestanden niet of niet voldoende kennen en dientengevolge de eischen, welke deze vorderen, niet kunnen waardeeren" (1).

Matigen wij ons geen oordeel aan over de meer juridische twistpunten, zoo gelooven wij toch, dat de voornamste artikelen 26 en 37 vatbaar schijnen te zijn voor geheel uiteenlopende lezingen en verklaringen en zij dus in het geheel niet passen in een militair wetboek, waarvan de toepassing in hoofdzaak door leeken zal moeten geschieden. Voor dezen moet het wetboek van strafrecht eenvoudig zijn en wel in de hoogste mate. Daarop moet het navolgend oordeel van toepassing zijn, hetwelk Mr. G. A. VAN HAMEL over het »Avant-Projet" voor een Zwitsersch wetboek van strafrecht gaf.

»Het stuk treft door zijn eenvoud. Die eenvoud is gewild, ook met het oog op de Zwitsersche rechtspraak, omdat de rechters geen juristen zijn. De samensteller heeft voor dezen een wet willen schrijven, die door haren eenvoud binnen hun bereik valt, die in klare, begrijpelijke taal hun de regelen voor de goede uitoefening der hun toevertrouwde rechtspraak aanwijst. Alle schoolsche omschrijvingen, alle technische uitdrukkingen zijn met zorg gemeden" (1).

Zoo worde ook ons toekomstig wetboek van militair strafrecht!

De Redactie.

Breda, Oct. 1894.

---

(1) COLLETTE, P. P. C., Nog eens de doodstraf in het Regeerings-ontwerp van een Wetboek van Militair Strafrecht. Zie: *Tijdschrift voor strafrecht*. Deel VIII.

BOEKAANKONDIGING.

Zakboekje voor de bezettingstroepen, in het bijzonder voor de officieren en het kader van de vestingartillerie, de bezettingsbataljons der infanterie, de schutterijen en het reservekader, samengesteld door A. N. J. FABIUS, Kapitein der Artillerie.
Amsterdam, VAN HOLKEMA & WARENDORF. Prijs f 2,90.

Het was ontegenzegglijk een goede gedachte, welke den Schrijver tot het samenstellen van dit werkje leidde. Voornamelijk voor den officier der vestingartillerie deed zich reeds lang de behoefte gevoelen aan een boekje, dat in de knopen vorm een groot aantal gegevens op artilleristisch gebied bevat en hem, die zich daar overigens in thuis gevoelt, gelegenheid geeft met een oogopslag het geheugen, waar het mocht falen, op te frisschen. Dat in het zakboekje van den Heer FABIUS daaraan zóó vele gegevens werden toegevoegd, dat niet alleen de artillerist, doch ook de officier van de bezettingstroepen daarin vinden kan, wat hij in de meest voorkomende gevallen kan behoeven te weten, verhoogt ongetwijfeld de waarde van het geheel in niet geringe mate.

Of nu ook in handen van het kader een dergelijk werkje noodig of gewenscht geoordeeld moet worden, is een vraag, waarover verschil van opvatting mogelijk is. Beantwoordt de Schrijver die vraag, blijkens zijn voorbericht, in bevestigenden zin, wij meenen, dat een zakboekje als het onderwerpelijke — geheel afgezien van den prijs — voor het kader te veel of te weinig geeft; te veel, omdat er allerlei zaken in voorkomen, die voor den onderofficier of korporaal van niet de minste waarde zijn; te weinig, omdat dergelijke voorschriften in telegramstijl nimmer zóó duidelijk kunnen zijn, noch zóózeer tot in bijzonderheden kunnen afdalen, dat ook het kader, in het algemeen althans, daarvan met vrucht gebruik kan maken.

Ook zouden wij op overeenkomstige gronden beslist ontraden aan Schrijvers wensch, dit zakboekje tot grondslag van het onderricht te doen dienen bij theorieën van officieren en kader der schutterij of van het reservekader, te voldoen. Daardoor toch zou men stelselmatig eene oppervlakkigheid van kennis aankweeken, die bij deze categorie van personen toch reeds te vreezen is en die in geen deele in het belang noch van personen, noch van zaken kan zijn.

Laat het zakboekje blijven, wat het zijn moet: een boek tot naslaan, tot het oprisschen van het geheugen, d. i., van hetgeen men reeds geleerd heeft, doch late men het nimmer als een leerboek beschouwen en gebruiken.

Dat het boekje te weinig bevat, zal men niet licht kunnen beweren; eerder zou voor het tegendeel aanleiding bestaan. Er komen toch wel opgaven in voor, welke o. i., wanneer zij ontbraken, niet zeer gemist zouden worden: zoo bijv.

in Hoofdstuk VII. »Geschut, enz., van enkele vreemde mogendheden,» of in Hoofdstuk XXV. »Gezondheids-voorschriften enz.,» met en benevens verschillende opgaven, die meer voor het veld- dan voor het bezettingsleger bestemd zijn. Hiertegen bestaat echter in een zakboekje voor *bezettingstroepen* geen overwegend bezwaar, omdat het streven naar minimum-afmetingen daar niet gebiedend noodzakelijk is. Wel echter had door beperking op sommige punten gelegenheid gevonden kunnen worden om andere, meer belangrijke zaken iets minder beknopt te behandelen, c. q. te vermelden (bijv. iets omtrent verdedigingsstellingen en inundatiën). Intusschen is dit een zaak, waarbij men er niet licht in slagen zal »de contentier tout le monde et. . . .», omdat de een allicht begeeren zal, wat de ander meent te kunnen ontberen. Hieromtrent zal dus de ondervinding het best uitspraak kunnen doen.

Beknoptheid, hoezeer ook noodzakelijk in werkjes als het onderwerpelijke, mag echter nimmer tot onduidelijkheid leiden en van dit laatste zijn sommige zinnen zeker niet vrij te pleiten.

Zoo bijv. op bladz. 204, waaronder de zaken, waarop bij inrichting en samenstelling (?) van eene batterij gelet dient te worden, genoemd wordt: »bestand tegen vijandelijke projectielen, weer en invloed van het terrein»;

of op bladz. 206, waar ter verklaring van fig. 37 o. a. gezegd wordt: »Bekleding van rechtertravers met fasc., verankerd door loodrechte horizontale fascine»;

of op bladz. 209, waar ten opzichte van gedekte onderkomens gezegd wordt: »De dekking eerder zoeken zijwaarts — binnen den grootsten invalshoek der verwacht wordende projectielen — dan door verzwaring van boven»;

of op bladz. 217, onder verkenning van het terrein vóór den batterijbouw: »den bodem en het omliggend terrein met gemeenschapswegen onderzoeken»;

of op bladz. 272, waar, nadat aanbevolen is *immer zoo stil mogelijk te alarmeeren*, gezegd wordt: »In elk ander geval heeft vijand veelal reeds doel bereikt, wanneer hij bemerkt, dat signaal alarm gegeven is», wat natuurlijk Schrijvers bedoeling niet is;

of op bladz. 321, waar onder *oplegging van levensmiddelen* opgegeven wordt: »levend vee in stallen».

Ten opzichte van den vorm zij nog opgemerkt, dat deze door een meer nauwgezette correctie slechts had kunnen winnen en dat de figuren meer waarde gehad zouden hebben, indien daarin meerdere en meer leesbare cijfers gegeven waren.

Naar aanleiding van den inhoud teekenen wij het volgende aan:

Bij de opgave van peilen (bladz. 7) hadden wij er gaarne meerdere aangetroffen (zie: *Zakboekje voor den officier te veld*, bladz. 317).

Het is niet juist, dat van de chrom. top. kaart op 1:25.000 »niet-gekleurde» exemplaren voorhanden zijn; de schetskaarten verdienen toch dien naam niet en zijn op de schaal 1:25.000 iets geheel anders dan de top. kaart (niet-gekleurd) 1:50.000.

De machine-olie op bladz. 20, regel 4 v. b., moet cylinder-olie zijn.

Bij den parkwagen (bladz. 29) had vermeld moeten worden, dat deze niet meer aangemaakt zal worden; bij de transportwagens voor 3 paarden (idem), dat deze voor de treinen van het veldleger bestemd zijn, en bij de transportwagens voor 4 paarden (idem), dat degene, die door het invoeren der evengenoemde

vrijkomen, met afgenomen deksels in liniën en stellingen ter vervanging van de parkwagens gebezigd zullen worden.

De eerste en laatste alinea van seinlichten (bladz. 64) behoeft, in verband met de invoering der nieuwe seinlichten, wijziging.

De roode band op de pantsergranaat (bladz. 77) zal wel 10 cM. *breed* in plaats van *dik* moeten zijn.

De benaming der sabels (bladz. 81) luidt voortaan: artillerie K. en artillerie L., N°. 1 en N°. 2.

De stelling: »breede doelen zijn kwetsbaarder dan diepe» (bladz. 86) hadden wij, vooral met het oog op hetgeen omtrent het geweer van 6,5 mM. bekend is, verdedigd willen zien.

De opgaven omtrent de trekkracht der paarden (bladz. 142) wekt overdreven verwachtingen. Wij verkiezen voor 1 paard 1000 KG., voor 2 paarden 1800 KG. (waaronder het gewicht van het voertuig begrepen) te stellen. Het in beweging stellen en voortbewegen van 20.000 KG. zelfs op horizontale, goed gelegde spoorbaan ziet vermoedelijk op *stoompaarden*.

De bepaling: »in dalenden tak springende (G. K. T.) *dwarrelt* rookkolom gewoonlijk langzaam *omhoog*» (bladz. 171) ware te vervangen door: de rookwolk van projectielen, die in den dalenden tak springen, daalt gewoonlijk langzaam (Ontwerp Voorschrift Ind. Waarn. enz., bladz. 37).

Waarom Schrijver de blindeeringen niet onderscheidt in: gewone, hellende en schuine is niet duidelijk; de op bladz. 211 in de laatste plaats vermelde wijze van toepassing eener hellende blindeering is verre van duidelijk.

De vuurpijlen thans nog te onderscheiden in die met slag- en met spelwerk, achten wij ter voorkoming van verwarring minder gewenscht (bladz. 256).

Waarom in 's vijands nabijheid gewichtige mededeelingen door officieren *gewoonlijk per as* zouden moeten worden overgebracht, vereischt toelichting (bladz. 257).

Bij de opgave van snelheden leest men (bladz. 257) o. a.: Ruiters. Op korte afstanden (hoogstens 5 KM.) maximum snelheid 3' per KM. voor niet langer dan 3 KM. ?

Welk nut het kan hebben de 4 deelen der bezetting, die wacht, reserve, 1°. en 2°. rust genoemd worden, nog eens te benoemen met A, B, C en D en ze te onderscheiden door rood, wit, blauw en oranje lint op een der mouwen of hoofddekse (bladz. 270) achten wij hoogst onpractisch. Eenvoud is het ken-teeken van het ware.

Petroleum-lichtkogels (bladz. 271) moet vermoedelijk zijn: drijvende petroleum-lichten.

Het bevel tot alarmeeren, dat gegeven wordt, als het den *fortcommandant* niet noodig voorkomt over de geheele bezetting te beschikken, wordt niettemin behalve door hem ook gegeven door den officier van piket of den commandant eener officierswacht (bladz. 271 en 272).

De veldwachtcommandant (bladz. 274) moet een horloge hebben. Voor den afmarsch worden *wapenen*, kleeding, *schoeisel* en munitie nagezien, bij de cavalerie, behalve wapenen en munitie, ook het *opzadelen* en *pakken* en vooral het hoofbeslag (bladz. 274). Zitten of liggen wordt den schildwachten slechts vergund, indien zij *alleen in die houding* aan 's vijands oog onttrokken kunnen worden (bladz. 278). Gedetacheerde posten mogen 's nachts alleen van plaats veranderen, voor zoover dat met het doel van hunne plaatsing op een bepaald punt

is overeen te brengen (bladz. 279). De taak der sluippatrouilles (bladz. 279) is niet juist omschreven; zien zonder gezien te worden is een regel voor elke soort van patrouilles. Dat voor verkenningspatrouilles *liefst* een bereden officier met 2 à 3 ordonnansen genomen wordt (bladz. 280) is niet juist; het V. V. zegt: »de beste uitkomsten worden *soms* verkregen door enz.” Uiterlijke termijn van eerste rapport (idem) wordt niet opgegeven, wel: »op welk tijdstip de lastgever uiterlijk zekere zaken weten moet.” »Bij nacht niet rooken” (idem) moet zijn: »Alleen over dag kan het rooken vergund worden”. »Alles goed doorzoeken” (idem) moet luiden: »de voorzichtigheid mag niet ten koste van de snelheid der patrouille overdreven worden”.

Hoe men op 40^x *fluisterend* het woord moet geven (idem) is niet duidelijk; het V. V. zegt dan ook: »dat nimmer al te luid gegeven wordt om af luisteren te voorkomen”. »Terwijl anderen bedekt nieuwen weg zoeken” (idem) moet zijn: »terwijl de overigen de waarneming bedekt of langs anderen weg voortzetten”. Recepten voor troepensterkten (bladz. 282) zijn niet aanbevelenswaardig. Of een betoog over krijgstuicht in telegramstijl (bladz. 287) in dit zakboekje wel op zijn plaats is, betwijfelen wij.

Bij de uitrusting van het officierspaard (bladz. 293) kan het hoevensmeer en de vetborstel veilig vervallen.

Waarom de *krijgsman*, die met betrekking tot *geleverde middelen van vervoer* zedeloze handelingen pleegt, uit *het kwartier* wordt verwijderd (bladz. 297), is niet helder.

Als omschrijving van marschkantonnementen (bladz. 299) staat: »legeren, zoveel mogelijk in huizen, enz., aan den weg”; V. V. zegt: »de bewoonde oorden aan den marschweg worden het zwaarst belegd en bij voorkeur geen oorden gekozen *verder dan 4 K.M.* zijwaarts”. Alarmplaatsen, die vóór de dorpskom gekozen worden (bladz. 299), hebben wij nimmer aangetroffen.

Waarom wordt de ziekenkar op bladz. 325 wèl, op bladz. 29 daarentegen niet vermeld, als behoorende tot de voertuigen der bezettingstroepen?

Voor de samenstelling van Hoofdstuk XXI. (Versterking van het voorterrein, enz.) is blijkbaar een ruim gebruik gemaakt van de gegevens, voorkomende in het »Feldbefestigungs-Vorschrift, 1893,” wat wij een voordeel achten. Het is alleen te betreuren, dat daarvan niet nog een ruimer gebruik gemaakt is. Waar Schrijver bijv. zegt: »In de eerste plaats zorgen voor goede wegen binnen de stelling” (bladz. 330), zegt het bedoelde voorschrift juist: *Haupterforderniss ist freies Schussfeld*”. Of waar Schrijver de keuze der stelling afhankelijk verklaart van het bekende, doch niets zeggende »terrein en omstandigheden”, lezen wij daar: »Die Kriegslage entscheidet über die Wahl einer Stellung”. Zoo is ook de zinsnede: »de doode weermiddelen moeten geheel afhangen van de eischen door de levende te stellen, nimmer omgekeerd” meer goed bedoeld dan duidelijk.

De aanslaghoogten voor knielende en staande schutters (bladz. 331) zouden wij liever op 0,9 resp. 1,3 M. stellen, dan op 0,8—1 M. resp. 1,4 à 1,5 M.

De toelichting van fig. 123 (bladz. 340): »Is vuurlijn niet meer te behouden, dan verbindingsgang, tevens loopgraaf” is minder duidelijk dan de Deutsche toelichting tot dezelfde figuur: »Zur Erleichterung des Verkehrs in Schützengräben, welche stückweise eingedeckt sind, empfiehlt es sich bei vorhandener Zeit Umgänge nach Bild 17 herzustellen”.

• Bij de toelichting tot fig. 125 had vermeld moeten worden, dat alleen op die

wijze gewerkt wordt, als men niet op voldoende tijd kan rekenen, doch men anders altijd fig. 126 volgt.

Als toelichting tot fig. 127 zegt Schrijver »op kaden het geschut opstellen als in fig. 127". Waar men *kaden* van *die* afmetingen zal aantreffen is ons onbekend; het Duitsche voorschrift spreekt duidelijker van: »Aufstellung auf rückwärtigen Hängen." Wat iets anders is.

Als voorbeeld van vrije navolging laten wij het volgende afdrukken.

A. Duitsche tekst.

»Unter Umständen genügt auch das Einschneiden der Räder *in die Böschung* und die Anschüttung von Erdaufwürfen hinter diesen und dem Laffetenschwanz. Die Einschnitte für die Räder müssen 3- bis 4-fache Radreifenbreite haben".

»Im Verlaufe des Schiessens wird oft eine Ausbesserung der entstandenen Schäden vorzunehmen sein."

B. Hollandsche tekst.

»In sommige gevallen *insnijdingen* voor de raden maken (3 à 4 *velgbreedten diep*), terugloop verminderen door zand achter den staart, daarna zoo mogelijk het emplacement verbeteren."

Onder de steunpunten (bladz. 342) worden o. a. ook *open* werken opgenoemd; de waarde van deze laatste *als steunpunt* is uiterst gering, weshalve de bouw daarvan geen aanbeveling verdient. Bovendien zou het halve maanvormig tracé er van de verdediging ten zeerste bemoeilijken.

Onder de algemeene opmerkingen bij de verdediging (bladz. 394) komen te veel algemeenheden voor, als daar zijn: »Kleine stooten en *bravourestukjes*, daardoor moreel verhoogden. Het offensief van den aanvaller tegengaan. Veel aandacht wijden aan gezondheidstoestand, ziekten voorkomen. Niet te veel steunen op hindernissen. Oordeelkundige opstelling van troepen en reserves". Zonder eenige toelichting heeft men aan dergelijke wenken niet veel.

Dit geheele hoofdstuk (XIII) kan ons trouwens maar matig bevallen; wanneer men in een zakboekje een kort uittreksel uit de reglementen geeft, heeft dit stellig nut, maar een soort tactiek in telegramstijl achten wij voor den gebruiker even gevaarlijk als een tweesnijdend wapen. Bovendien staan er zeer aanvechtbare stellingen in, bijv.: »Bij voorkeur dit (infanterievuur) niet op grootere afstanden dan 500 M. en dan nog altijd salvovuur. Dit vuur moet regel blijven." Het is toch van algemeene bekendheid, dat het salvovuur bij uitstek voor de vuren op groote en soms op de middelbare afstanden geëigend is, doch dat op de kleine afstanden (600 M. en daarbeneden) alleen individueel vuur moet afgegeven worden.

Ook de stelling: »bestoekt tirailleurlinie op 800 tot 1000 M. in het gevecht gewikkelde (veld)artillerie, die niet door eigen infanterie gedekt wordt, dan moet artillerie zich terugtrekken, anders verliest ze haar beweegbaarheid" verdient voor onze kameraden der veldartillerie geen aanbeveling. In dergelijken toestand gerakende, is in het vuur *ausharren* het eenig mogelijke; door terug te gaan, of liever door elke poging daartoe, geraakt de beweegbaarheid zeer stellig verloren en wordt de batterij een wisse prooi voor de vijandelijke infanterie.

Gevolggende aan Schrijvers verzoek hebben wij door het aanwijzen van enkele leemten en gebreken — hier en daar een greep doende — getracht opbouwende critiek te leveren, want zeer zeker zou onze bedoeling geheel misverstaan worden, indien men meende, dat wij door deze opmerkingen aan de

waarde van het zakboekje afbreuk wilden doen. De groote moeilijkheden, die de Schrijver bij het samenstellen daarvan ontmoette, zullen ieder, die dit werkje aandachtig inziet, zoo duidelijk zijn, dat het geen wonder kan baren, dat zijne eerste schreden op een geheel nieuw terrein wel eens van de rechte lijn afweken. Voor zijn streven om in het belang zijner wapenbroeders werkzaam te zijn, verdient Schrijver zeer stellig onzen dank.

(25)